

הלכות

פסח

יום טוב ❖ חול המועד

ספירת העומר

ממורינו הגאון רבי דוד סופר שליט"א

רב קהילת בני הישיבות "אלפי מנשה"

מרכז בני ברק

לע"נ

א"מ הגה"צ ר' אברהם אשר ב"ר מנחם סופר הכ"מ

נלב"ע בפני דמעלי שבת ויו"כ תשפ"ה

ת.נ.צ.ב.ה.

בשל הביקוש הרב לפסקי מורינו הרב שליט"א

אנו עושים את מיטב יכולתנו להוציאם לאור לזיכוי הרבים

אולם עלויות ההו"ל וההדפסה גבוהות מאוד

ובכדי שנוכל להמשיך במלאכת הקודש

אנו פונים בזאת לציבור הק' להשתתף בכיסוי ההוצאות

בעמדות 'נדרים פלוס' < ביהמ"ד אלפי מנשה > שיעורי מורינו הרב שליט"א

הופיע ויצא לאור

קונטרס

קיצור הלכות יחוד

**ובסופו טבלת סיכום בהירה
של תמצית ההלכות למעשה**

נערך מתוך השיעורים הנמסרים במוצאי שבת

בבית המדרש "אלפי מנשה" בני ברק

(זמני השיעורים שעות חורף בשעה 9:00 שעות קיץ בשעה 10:00)

הלכות פסח

ה. החיוב ללמוד הלכות הפסח.....

ו. מעות חיטים.....

גודל החיוב • נתינה מכספי מעשר

ז. נקיון הבית.....

ניקוי מקרר • ניקוי תנור • ניקוי כיריים ופלטה חשמלית • ניקוי שולחן • הכשרת השיש • ניקוי סירים • ניקוי מצנח • דגי נוי • ניקוי ביצים • גירור הכתלים • ניקוי תריסים • ניקוי ספרים • ניקוי כיסים

ח. חמץ שחייב בביעור.....

חמץ בעין • תערובת חמץ • חמץ נוקשה • חומרי ניקוי • סבוני גוף ותמרוקים

ט. דיני בדיקת חמץ וביעורו.....

מקומות המחוייבים בבדיקה • בדיקת החצר • דברים האסורים קודם הבדיקה • תפילת ערבית • ברכת הבדיקה • שח באמצע הבדיקה • שכח ולא ברך • בדיקה ע"י שליח • בדיקת כמה בתים • בדיקת רכב • בחורי ישיבה • גזירת קטניות • איסור לייחד בשר לפסח • ביעור חמץ • מכירת חמץ

י. דיני ערב פסח.....

תענית בכורות • אמירת מזמור לתודה ולמנצח • אכילת מצה בערב פסח • מצה עשירה • שתיית יין • אכילת חמץ • עשיית מלאכה • הדלקת הנרות

יא. דיני ליל הסדר.....

לבישת קיטל • ארבע כוסות • קדש • ברכת שהחיינו • הפסק בין הקידוש לסעודה • הסיבה • כרפס • יחץ • מגיד • רחצה • מוציא מצה • שיעור כזית מצה • אכילת מרור • שיעור כזית מרור • מדידה ביו"ט • אכילת הביצה והזרוע • אכילת צלי

יב. עוד מדיני הפסח.....

מצה שנשברה • מצא חמץ בפסח

הלכות ספירת העומר

ניהוגי אבילות.....לא

- נישואין • שירה וזמרה • תספורת • ברכת שהחיינו •
- רחיצה בים • הימים שבהם נוהגים אבילות • יום ל"ג בעומר •
- בעלי שמחה • מצות ספירת העומר • אם הוי מה"ת •
- אכילה ומלאכה קודם הספירה • סדר הספירה • נוסח הספירה •
- דיני ספירת ימים ושבועות • זמן הספירה • לא לומר כמה ימים קודם שמברך • דילג יום אחד • נשים בספירת העומר

הלכות יום טוב

איזה מלאכות מותרות ואיזה אסורות.....לח

הדלקה וכיבוי ביו"ט לט

מצות השמחה ביו"ט.....מא

הדלקת נרות.....מב

עוד מדיני יו"ט.....מג

- סעודה • הזכרת יעלה ויבוא בברהמ"ז • בגדים • השרוי
- בתענית לבשל לאחרים • רחיצה במים חמים ועישון •

הלכות חול המועד

הקדמה להל' חול המועד.....מה

האם איסור מלאכת חוה"מ מה"ת

איסור מלאכה בחול המועד.....מו

- תספורת • גזיזת צפרנים • רפואה • כיבוס • טלטול
- בחוה"מ • דברים האסורים משום טירחא • צחצוח נעליים •
- מקח ומכר • מלאכת דבר האבד • אמירה לגוי • כבוד ועונג
- ומצות שמחה • מקרא קודש • שמחה במועד •

הלכות פסח

פרק א

החיוב ללמוד הלכות הפסח

בגמ' (פסחים ו.) איתא "שואלין ודורשין בהלכות פסח קודם הפסח שלשים יום וכו' שהרי משה עומד בפסח ראשון ומזהיר על הפסח שני". ובמ"ב (תכ"ט סק"א) מביא מחלוקת הפוסקים אם דין זה נוהג בכל יו"ט או ד"ר רק בפסח משום שיש בו הלכות רבות, ואינו מכריע הלכה כמאן. אך ביו"ט עצמו לכו"ע צריך לשאול ולדרוש בכל יו"ט מהלכות היו"ט, וכדאיתא במגילה (ל"ב.) "משה תיקן להם לישראל שיהיו שואלין ודורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג". ובשעה"צ (שם סק"ה) תמה קצת מדוע העולם מיקלים בדבר. ומביא שהאחרונים פירשו משום שסומכין על קריה"ת בענייניו של יום. אך דוחה זאת, כי מלשון הגמ' "הלכות פסח בפסח" וכו' משמע דבעינן הלכות ממש - האסור והמוותר, וזה א"א לדעת ע"י קריה"ת גרידא בלי ללמוד את ההלכות בתורה שבע"פ. וכן מוכח בילקוט ריש פרשת ויקהל שכתב בזה"ל "אמר הקב"ה עשה לך קהילות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהילות בכל שבת ושבת ולכנוס בבתי מדרשות ללמד ולהורות לישראל דברי תורה איסור והיתר כדי שיהא שמי הגדול מתקלס בין בני, מכאן אמרו משה תיקן להם לישראל שיהיו דורשין בענייניו של יום, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג בחג". ומסיים שם המ"ב (סוף סק"ב) "ומ"מ מצוה לכל אחד לעסוק בהלכות פסח ל' יום קודם, וכן בחג עצמו".

פרק א מעוֹת חִיטִּים

גודל החיוב

א. כתב הרמ"א דמנהג לקנות חיטים לחלקן לצורך עניים, וכל מי שדר בעיר י"ב חודש צריך ליתן לזה. וז"ל המ"ב "ושיעור הנתינה צריך להעריך על כל אחד לפי ממונו, ואלה המשתמטים עצמם מליתן קמח עניים יש עוון בידם. והנה ידוע שעיני העניים נשואות לזה וכשהם ישארו בדוחק וברעבון והוא יעלים עין בזה, ידוע מה שאמר הגמ' (סנהדרין ל"ה) כל תענית וכו' ע"ש בפי' רש"י¹, והוא ג"כ כעין זה".

נתינה מכספי מעשר

ב. יש להסתפק אם אפשר ליתן מעות אלו מכספי מעשר, דלכאוי' מכל המתבאר לעיל נראה שהוא חוב גמור, וכבר כתב הט"ז (יו"ד רמ"ט סק"א) דדבר שבחובה אין ליתן מכסף מעשר. ומרן הגרשז"א זצ"ל נקט דבזמנינו מותר ליתן זאת מכסף מעשר, דכיון שאין סדר גבייה קבוע ואין סכום קבוע, לא נחשב לחובה גמורה. ודעת מרן הגריש"א זצ"ל שיתן משלו כפי ממונו, והיותר יתן ממעשר.

פרק ב נקיון הבית

ניקוי מקרר

א. יש לנקות היטב את המקרר ואת הגומיות שבדלת המקרר כי מצויים שם פירורי חמץ, וחמור הוא יותר מכל מקום אחר שמכניסים בו חמץ, כי יש לחוש שמא בפסח יפול ממנו פירור חמץ לתוך מאכל שנמצא במקרר. ושמעתי מטכנאי קירור, שבהרבה מקררים המצויים היום בשוק, יש בתא המקפיא כמין מאוורר המפיץ רוח ונכנסים שם פירורים, ואין שום אפשרות לנקותם ולהוציא מהם הפירורים לגמרי [אלא ע"י פירוק הנעשה ע"י טכנאי מקצועי], ובכל

.... ✧ הערות והוספות ✧

נשואות לכך ואם ילינו נמצאו עניים רעבים שנשענו על כך".

¹ ז"ל הגמ' שם .. דא"ר אלעזר א"ר יצחק כל תענית שמלינין בו את הצדקה כאילו שופך דמים שנאמר וכו'. ופירש"י "רגילין היו בליל תענית לעשות צדקה והיו עיני העניים

עת יכול להשתחרר ולהתעופף משם פירור לתוך תא המקפיא, ולכן חובה לכסות את כל המאכלים הנכנסים למקפיא כזה, כדי שלא יכנס לתוכם בפסח פירור חמץ.

ניקוי תנור

ב. תנור אפייה שאין משתמשים בו בפסח, אי"צ לגרד היטב את כל פירורי החמץ שבו, אלא ינקה מעט בסמרטוט רטוב עם חומר ניקוי ובכך סגי, כי על ידי כך הפירורים הדבוקים בו נפגמים במקצת, וגם אין בהם כזית, וממילא אינם חייבים בביעור. ובפרט, שהרי מוכר במכירת חמץ את כל החמץ הדבוק שם.²

ניקוי כיריים ופלטה חשמלית

ג. מי שיש לו כיריים מיוחדים לפסח, אינו צריך לנקות הכיריים של כל השנה בנקיון יסודי אלא מספיק להסיר את החמץ הדבוק הניכר לעין. אך אם משתמש בפסח בכיריים של כל השנה, צריך לעשות לחצובות ליבון חמור [עד שיהיו ניצוצות ניתזים]. ואם חושש שיתקלקלו עי"כ, לא מועיל ליבון, כי יש לחוש שמא לא ילבן יפה. אולם ראיתי שמובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל שמספיק לנקות היטב ולצפות אותם בנייר כסף עבה. ולענין המְבַעְרִים [שמהם יוצאת האש], מעיקר הדין אינם צריכים הגעלה, אך לכתחילה ידליק אותם למשך 5 דק'. וכן יצפה תחתית המשטח של הכיריים בנייר כסף עבה, כי לפעמים הוא מתחמם ועולים ממנו אדים.³

.... ♦ הערות והוספות ♦

כלים החייבים בבדיקה וביעור מחמת שמצוי בהם חמץ שיש לו שוויות, כלים אלו הוא מוכר לגוי עם החמץ שבהם, ואם אכן לאחר הפסח נמצא בהם חמץ שיש בו שוויות, אה"נ יצטרך להטביל את אותם כלים.

³ נ.ב. צריך להקפיד שהנייר כסף יהיה מיחידה אחת שלמה ולא מכמה יחידות נפרדות כדי שלא יוכל לזוז ממקומו. וכן ראוי שיניח הנייר כסף באופן כזה שהשוליים שלו יצאו מחוץ למשטח הכיריים ויהיו מקופלים כלפי מטה, שאז גם אם יגלוש משהו מהסירים לא יגיעו בליעות למשטח.

² אגב, בעבר היו כותבים בשטר מכירת החמץ, שמוכרים את כל הכלים שיש בהם חמץ. והעיר על כך מרן הגריש"א זצ"ל דבכה"ג יצטרכו הכלים טבילה אחרי פסח, שהרי מכרם לגוי ומעתה כשחוזר וקונה ממנו שוב את הכלים, הרי הם כלים של גוי ומחוייבים בטבילה. ולכן הפסיקו לכתוב כן. והיו שרצו לכתוב שמוכרים את החמץ הבלוע בכלים. אך גם על זה טען מרן הגריש"א זצ"ל דחמץ הבלוע אין לו כל שוויות ולא נתפסת בו מכירה, [וכעין מה שנפסק בשו"ע שאין אדם יכול למכור את אויר גינתו משום שאין לו שוויות]. אלא הפתרון היעיל ביותר הוא לכתוב שאם יש

ד. וה"ה, בפלטה חשמלית של כל השנה, יכול לנקותה היטב ולהניח עליה נייר כסף עבה ודיו בכך.

ניקוי שולחן

ה. כתב השו"ע (תנ"א כ') "השלחנות והתיבות שמצניעים בהם אכלין כל השנה, רגילים לערות עליהם רותחין לפי שלפעמים נשפך מרק מן הקדרות לתוכן". ובמ"ב (שם ס"ק קי"ד) הביא בשם מהרי"ו דלא מהני עירוי, מפני שלפעמים מניח עליו פשטידה חמה והוי כאילו נשתמש בכלי ראשון, אלא יכשירו ע"י אבן מלובן וישפוך עליו רותחין, ובדיעבד מועיל ע"י עירוי לבד. עכ"ד. אמנם בזמנינו לא נהגו כן, כי כל הנ"ל שייך רק בזמנם שהיו אוכלים על השולחן עצמו, אבל בזמנינו שיש מפה על השולחן ואין מניחים עליו את האוכל ישירות, אין צריך לכל זה. ומ"מ נהגו להניח בין השולחן למפה דבר החוצץ, כגון מפה נוספת או קרטון וכדו', מחשש שמע תיקרע המפה שהמאכלים מונחים עליה וישפך חם ויעברו בליעות חמות מהשולחן הבלוע בחמץ, לצלחות והכלים שעל השולחן.

הבשרת השיש

ו. בשיש שבמטבח יש בדרך כלל בליעות של חמץ, לפי שרגילים להניח עליו סירים רותחים יד סולדת, וכשהוא רטוב עוברות בליעות מהסיר לשיש, וכן מצוי שנשפך עליו חמץ רותח יד סולדת, כאיטריות וכדו'. ואפי' עבר עליו מעת לעת וטעמו פגום, מ"מ ידועה שיטת הרמ"א (תמ"ז י') דבפסח נותן טעם לפגם אוסר אפי' במשהו ואפי' בדיעבד. ומשום כך יש שנהגו לשפוך עליו מים רותחים ולעשות בו מעין הגעלה. אולם יש לדעת שאי"ז מועיל כהגעלה ממש, לפי שהגעלה ע"י עירוי ואפי' ע"י אבן מלובן [שמעבירים אותה על המים ומחממתן, כיון שמצטננים במקצת] יש פוסקים שסוברים שאי"ז ממש ככלי ראשון ואין להקל בזה אלא כשאין אפשרות אחרת, ועל כן אם השיש בלע ע"י כלי ראשון, לכתחילה אין סומכים על הגעלה זו לבד. וההנהגה הטובה ביותר היא [וכך נוהגים רוב ישראל] אחר ההגעלה לשים דבר עבה על השיש כגון קרש או פי. וי. סי. או נייר כסף עבה, למנוע שלא יעבור חום עם רטיבות מהשיש. ומ"מ גם באופן כזה יש להיזהר מאוד שלא להניח כלי רותח על המשטח, כי מצוי מאוד שחודרים מים מתחת לדבר החוצץ ויש שם רטיבות, ואם יניח את הכלי ישירות עליו, חום הסיר יעביר את הבליעות מהשיש אליו וממנו לסיר, ועל כן יקפיד להניח הסירים על דבר המפסיק, כגון מגיני סירים וכדו', שע"כ לא יגיע השיש לחום של יד סולדת.

ז. הנוהגים להגעיל את השיש במים רותחים, לא יגעילוהו בקומקום של פסח, משום שעולים אדים של חמץ ונבלעים בו, ואף שלא נאסר כל כך ע"כ, מ"מ לכתחילה ראוי להגעילו בקומקום של חמץ. (שעה"צ תמ"ד סק"ד)

ניקוי סירים

ח. יש שנהגו להוציא הסירים והצלחות הנקיים מהארון ולשפשפם היטב באיזור הידיות וכדו' בכדי להסיר שיירי מאכל הדבוקים בהם. אולם באמת אין ענין ומקור למנהג זה, כי אף שנחלקו הפוסקים אם יש חובת ביעור על פחות מכזית, כל זה הוא דוקא בחמץ שראוי לאכילה, אבל אם גם פחות מכזית וגם נפגם קצת ומחמת כן אין דרך בנ"א לאוכלו [אף שלא נפסל מאכילת כלב] אין עליו חובת ביעור, וע"כ גם אם נשארה חתיכת חמץ דבוקה בסיר, ודאי נפגמה קצת, ולכן אין צורך לשפשפה ולהסירה. (מ"ב תמ"ב ס"ק ל"ג) וכן ראיתי מובא שמרן הגרי"ז זצ"ל, על אף כל הקפדותיו בבדיקת חמץ, לא היה מוציא הסירים לשפשפם.

ניקוי מצנע

ט. מכשיר מצנע, מספיק לנער ממנו את הפירורים, ולסוגרו עם כלי החמץ. ואם רוצה, גם יפעיל אותו לכמה דקות ובזה סגי. [וא"ל מאן דהו, שבכל שנה זורק הוא לפני פסח את מכשיר המצנע ולאחר הפסח קונה מכשיר חדש. וכמדומה שיש בזה חשש איסור בל תשחית מדאורי'].

דגי נוי

י. מי שיש לו דגי נוי, צריך לנקות את הכלי שהם נמצאים בו ולהוציא ממנו את שאריות האוכל שלהם, כי האוכל הרגיל של הדגים הוא חמץ גמור ואסור להאכיל חמץ בפסח לבע"ח, [ואפי' הם של הפקר, כי נהנה הוא במה שהם אוכלים]. ובמ"ב (תל"ג ס"ק כ"ז) מובא ב' דעות האם צריך להפסיק לתת חמץ לבעלי חיים ולסמוך שאין כבר חמץ ל' יום קודם הפסח, או"ד סגי מיום בדיקת חמץ, ולא הכריע בזה להלכה. ואם קשה לו לנקות, יש עצה שימנע מהם אוכל של חמץ כבר כמה ימים קודם פסח, שאז גם אם נשארו שם שאריות של חמץ, עד הפסח כבר יתקלקל ולא יאכלו ממנו הדגים.

יא. ולענין האוכל עצמו, אם יש בו כזית לכתחילה יבערנו מהבית קודם הפסח, כי כשיש בו כזית אין ראוי לכתחילה לסמוך על המכירה, ויש שאין סומכין גם בפחות מכזית.

ניקוי ביצים

יב. בזמנינו, שבועיים קודם הפסח, מונעים מהתרנגולים אוכל שיש בו חמץ. אך שמעתי מאדם המתעסק בתחום הביצים, שהלולים עצמם מלאים בחמץ ואין אפשרות לנקותם, ומצוי שע"י רוח או אוורור הפועל במקום, מתעופף אבק של חמץ על הביצים,

וכשמשמשים בפסח בביצים עלול הוא לחדור לתוך הביצה⁴. ולכן יש להקפיד לנגב את הביצים לפני הפסח במטלית לחה ולהסיר מהם את האבק המדובק גם אם יש להם כשרות לפסח, כי הכשרות היא ע"ז שבחתומת אין חשש חמץ. [אך לא ישטפם במים, דמבואר בגמ' (חולין) שקליפת הביצה אינה אטומה, וכששוטפה חודרים המים פנימה וממהרים קלקולה, וחמירא סכנתא מאיסורא. ומ"מ אם שטפה [לפני פסח], לא נאסרת הביצה מחמת מה שחדר לתוכה, כי הוא מין באינו מינו ולח בלח ומתבטל, ואינו חוזר וניעור בפסח].

גירוז הכתלים

יג. כתב השו"ע (תמ"ב ו') "נהגו לגרר הכתלים וכו' שנגע בהם חמץ, ויש להם על מה שיסמוכו". אך מובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל דכל זה דוקא בזמנם שהיו הכתלים מלוכלכים ממש בחמץ, אך היום שהכתלים נקיים אי"צ לגררם. ומ"מ יש בזה נפק"מ גם לזמנינו, במה שמצוי מאוד בכתלים שסביבות הכיריים, שמחמת אדים שעולים מהבישולים, נדבק שם ממשות של חמץ, [שהאדים עצמם נהפכים לחמץ ממש], וכן מצוי שניתז תוך כדי הבישול על סביבתו, ובאותם מקומות צריך לגרר ולנקות היטב. וכן ראוי לצפות הכתלים שם בנייר כסף, משום שהאדים שעולים מהבישולים של פסח, עולים למעלה ומפליטים את הבליעות של החמץ וחוזרים ונוטפים לתוך הסירים שעל הכיריים. אך כשמצפה שם בנייר כסף, אין הבליעות עוברות, משום שהנייר כסף מצידו השני הוא יבש, ואין בליעות עוברות אלא ע"י רוטב.

ניקוי תריסים

יד. תריסים נחשבים למקום שאין מכניסים בו חמץ ואי"צ לנקותו, אולם המסילות שמצוי שילדים מכניסים שם חמץ, יש לנקותו. ומ"מ גם שם אם אי אפשר להוציאו הרי"ז כחמץ שנפלה עליו מפולת ואינו חייב בביעור.

ניקוי ספרים

טו. כידוע, החזו"א זצ"ל הקפיד למכור את ספריו במכירת חמץ, למעט הספרים שהשתמש בהם בפסח שאותם היה בודק את כל הדפים. אך מובא שמרנן הגרש"א זצ"ל א הגריש"א זצ"ל התפלאו על הקפדה זו, כי לא מסתבר שנשאר בספר כזית חמץ, ואם משום פירורים, הרי

..... ✧ הערות והוספות ✧

⁴ לתוך הביצה אי"ז אוסר אותה באכילה כי אינו ראוי לאכילה ואין בזה "אחשביה".

⁴ נ.ב. גם ביצים שיש עליהם חותמת "כשר לפסח", אין זה כשרות על ענין החמץ הנ"ל אלא על החומר ממנו עשויה החותמת. [ובאופן כללי צריך לדעת, שגם אם נכנס מהחומר

מאחר ששהו בספר, בודאי נפגמו במקצת ואין בנ"א אוכלים אותם וממילא דאין עליהם חובת ביעור ומדוע צריך למוכרן או לבודקן.

ניקוי כיסים

טז. הרמ"א (תל"ג י"א) כותב שצריך לבדוק את כיסי הבגדים שנותנים בהם לפעמים חמץ. ובמ"ב שם מוסיף דאפי' אם אומר ברי לי שלא ניתן בהם חמץ, ג"כ חייב לבדוק, דמילתא דלא רמיא עליה הוא ולא אדעתיה. וכן צריך לבדוק את המנג'טים שבמכנסיים, מחשש שמא נפלו שם פירורים ובפסח יפול מהכיס לאוכל. וראיתי בשם מרן הגריש"א זצ"ל דמ"מ אי"צ לבדוק לאור הנר אלא יכניס ידו לכיס וימשש אם אין בו פירורים, ואם מרגיש בפירור, יוציאנו ויבריש הכיס ודיו.

יז. אף אם כיבס את הבגדים, כתבו פוסקי זמננו שאין זה מועיל לפוטרן מבדיקה, כי פעמים שאין החמץ נפגם כלל בכיבוס, ולאחר שמתייבש חוזר למתכונתו ולמצבו הראשון. אך אם כיבס הבגד כשהכיסים הפוכים כלפי חוץ, ודאי מועיל כיבוס זה לשטוף ולהסיר את החמץ ושוב אינו צריך בדיקה.

יח. והעצה היעוצה למי שיש לו הרבה בגדים ורוצה להיפטר מבדיקתן, שיסגרם בארון מיוחד שאינו משתמש בו לפסח, [דעי"כ נעשה מחיצה שלא יבוא להשתמש בהם], וישכירם במכירת י"ג.

פרק ג

חמץ שחייב בביעור

חמץ בעין

א. חמץ גמור, מעיקר הדין מותר למכרו במכירת חמץ ועושה לו מחיצה שלא יבוא לאוכלו, וכמבואר בשו"ע. אך שלש סיבות יש שמחמתן ראוי שלא לסמוך על המכירה בחמץ בעין: הא', ידועה דעת הגר"א (מע"ר) שחשש בזה להערמה שמא לא נתכוין למכור בלב שלם⁵. הב',

..... ♦ הערות והוספות ♦

והשיב שמותר, דכיון שמכרו לגוי קודם הפסח כדת וכדין, הרי הוא של הגוי לגמרי, ואטו משום שעבר איסור חמור שמכר אותו בפסח, יפקע זה מהגוי?

⁵ אמנם באג"מ מבואר דאפשר לסמוך על המכירה מעיקר הדין, ומעשה היה באדם שאינו שומר תו"מ שעשה מכירת חמץ, והוברר שבפסח עצמו מכר הוא ליהודים ר"ל את אותו חמץ המכור לגוי, ונשאל האג"מ האם אפשר להשתמש בזה לאחר הפסח.

במ"ב (תמ"ח ס"ק י"ב) מביא בשם כמה פוסקים, דחמץ של ישראל אעפ"י שמכרו לגוי, מ"מ אם הוא נמצא בבית הישראלי, לא מועילה בו מחיצה, דכיון דדידיה הוא מעיקרא, לא בדיל מיניה וחיישי' שמא יבוא לאוכלו. ואף שבדיעבד יכול לסמוך על המכירה גם בכה"ג, מ"מ לכתחילה ראוי שלא לסמוך. הג', השעה"צ (שם ס"ק כ"ח) מביא בשם הפוסקים, דחמץ של גוי שיש לישראל אחריות עליו, נחשב הוא לחמץ של ישראל. והנה הדבר ברור שאדם שמכר לגוי חמץ השווה כמה מאות שקלים, ובאמצע הפסח נגנב או נפסד, אם יבוא לאחר הפסח לתבוע מהגוי את ההפרש בין מה ששילם בשעת המכירה כדמי קדימה לבין מה שהחמץ שווה באמת, בטענה שהחמץ היה שייך לגוי ואיהו הוא דאפסיד, ברור ופשוט שהגוי לא יסכים לשלם לו, נמצא א"כ שאחריות החמץ היא על הישראלי. א"כ אף שבדיעבד סומכים על המכירה גם בכה"ג, לכתחילה ראוי שלא לסמוך.

ב. כל האמור לעיל הוא רק בדבר שיש לו חובת ביעור מה"ת, דהיינו, שיש בו כזית⁶. ולכן, מי שנשארה לו חבילת וופלים וכיו"ב שהוא חמץ גמור בעין ויש בו כזית, לכתחילה יראה להוציאו מהבית קודם הפסח ונאף אם ישליכנה לאשפה אין כאן איסור בל תשחית, כי עושה זאת בשביל לקיים את החומרא וההידור שלא לסמוך על המכירה בכה"ג].

תערובת חמץ

ג. בשו"ע (תמ"ז א') נפסק שתערובת חמץ מין באינו מינו, אם יש ממנו כזית באותו כלי, אעפ"י שאין בו כזית בכדי אכילת פרס ואין כרת על אכילתו ויש הסוברים שגם לאו אין בו אלא איסור בעלמא], מ"מ הרי הוא חייב בביעור מדאו'. ולכן, מוצרים המכילים עמילן חיטה או שאר תערובת חמץ, אם יש בהם כזית, ראוי להוציאם מהבית, וכדנתבאר לעיל. אך אם אין בהם כזית, וכגון אבקות מרק, אם התערובת חמץ שם היא בכמות קטנה⁷, אין על זה חובת ביעור מדאו' אלא מדרבנן, ובכה"ג אומר מרן הגריש"א זצ"ל דאפשר לסמוך על המכירה.

ד. קופסת ממרח שוקולד וכדו' שהשתמש בה מספר פעמים עם חמץ, אי"צ לזרוק את הקופסא לפני פסח, כי גם אם נפלו בה פירורים ואינם ניכרים הרי זה מין באינו מינו ואין בו כזית, אלא יוציא הפירורים הניכרים, ומה שאינו ניכר הרי הוא בטל, וגם יכול לסמוך בזה על המכירה.

ה. תערובת חמץ של מין במינו, מדאו' חד בתרי בטיל.

.... ✧ הערות והוספות ✧

⁶ קמח הוי חמץ גמור.

⁷ האופן שאפש' לדעת לשער אם יש כזית זה

לבדוק איפה זה נמצא ברכיבים וכמה שיותר

רחוק מתחילת הרשימה ז"א שיש קצת.

חמץ נוקשה

ו. יש שלשה סוגים של חמץ נוקשה: א', כעין שמדבקים הסופרים ניירותיהן, והיינו, דבר העשוי מקמח ומים ואינו ראוי כל כך לאכילה. ב', עיסה שאין בה עדין שום סדק ורק הכסיפו פניה⁸. ג', דבר שמתחילת ברייתו לא היה ראוי לאכילה אלא מעט. - כל אלו יש בהם חובת ביעור רק מדרבנן (מ"ב תמ"ב סק"ב), ואפשר לסמוך בזה על המכירת חמץ.

חומרי ניקוי

ז. חומרי ניקוי כאקונומיקה ונוזל לכלים, מעיקר הדין אין צריך שיהיו עם הכשר לפסח, לפי שאינם ראויים לאכילת כלב. ומ"מ אם אפשר להשיג עם כשרות, עדיף טפי, כי יש פוסקים הסוברים שכל מה שחמץ שנפסל מאכילת כלב אין עליו שם חמץ ואינו חייב בביעור, הוא דוקא כשמתחילתו היה ראוי לאכילה ורק אח"כ נפסל, אך חמץ שמתחילת ברייתו הנפיקו אותו מחיטה באופן כזה שאינו ראוי לאכילה, עדין אסור הוא בהנאה בפסח. ואמנם המ"ב לא פוסק אותם להלכה, אך מובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל דלכתחילה ראוי להחמיר בזה אם אפשר.

סבוני גוף ותמרוקים

ח. ראוי להקפיד שסבוני גוף ותמרוקים המשתמשים בהם בפסח יהיו עם הכשר, והוא ע"פ מש"כ הבה"ל (שכ"ו י"ד"ה בשאר) בשם הביאור הגר"א דאסור להשתמש בסבון שיש בו חלב, משום דסיכה כשתייה. וה"נ בנדו"ד לענין איסור חמץ⁹. אך חובת ביעור אין בהם כי אינם ראויים לאכילה.

ט. ולענין בושם, צריך לדעת שיש סוגי בושם שהאלכוהול שלהם עשוי מחיטה והוא חמץ גמור ואינו נפסל מאכילת כלב גם אחרי שעירבו אותו עם חומרי הריח. ועל כן יש להקפיד שהבושם שמשתמשים בו בפסח יהיה עם הכשר, ואם יש לו בושם בלי הכשר, עדיף לבערו קודם הפסח ולא יסמוך בזה על המכירה. [ואם אין ידוע אם הוא מאותו המין או לא, מספק אפשר להקל.]

.... ♦ הערות והוספות ♦

מדקדקים נזהרים בזה, מ"מ אם יכול להשיג סבון הנעשה שלא מחלב, בודאי נכון לחוש לדעת המחמירים.

⁸ כהיום אין אנו בקיאים בשיעור זה.

⁹ עי"ש בבית"ל שמסיים דהן אמנם מנהג העולם לרחוץ בסבון שיש בו חלב, ורק איזה

י. לאחר הבירור נודע, שבשמים המיוצרים בחברות טובות, הוא מאלכוהול שאינו חמץ, כי אלכוהול חמץ הוא חריף מדי ואינו מתאים למריחה על הגוף, ורק החברות הפשוטות עושות מחמץ.

פרק ד דיני בדיקת חמץ וביעורו

מקומות המחוייבים בבדיקה

א. כתב השו"ע (תל"א א') "בתחילת ליל י"ד בניסן בודקין את החמץ לאור הנר בחורין ובסדקין, בכל המקומות שדרך להכניס שם חמץ". - הנה, בזמן חז"ל היו בנ"א משתמשים בחורין ובסדקין שבכותל להניח שם חפצים וכדו'. אכן בזמנינו שאין חורין וסדקין כאלו, אומר מרן הגריש"א זצ"ל דהחורין וסדקין שלנו הוא כגון ארון שלא צמוד לקיר ממש ויש רווח קטן בינו לבין הקיר, או כגון ארון ספרים שעומד על רגליות ואינו מגיע עד הריצפה, וכן כל כיו"ב, בכל אופן שיתכן שנתגלגל לשם חמץ ויש אפשרות להגיע אליו ולהוציאו¹⁰. אך אם א"א להוציאו אלא ע"י מרא וחצינא, אין עליו חובת ביעור, דהרי"ז כחמץ שנפלה עליו מפולת שנחשב כמבוער.

ב. הרצפה שבמרכז החדר אינה מחוייבת בבדיקה, משום שגם אם יש שם חמץ הרי הוא נדרס ברגלי בני הבית.

ג. עוד כותב השו"ע (תל"א ג') "בודק כל המקומות שיש לחוש שמא הכניסו בהם חמץ, ולכן כל חדרי הבית והעליות צריכים בדיקה, שפעמים אדם נכנס בהם ופתו בידו". - והנה מצוי שאדם נצרך באמצע הסעודה להוציא מגבת וכדו' מארון הבגדים, ולכאוף לפי דברי השו"ע הנ"ל היה צריך שיתחייב לבדוק את הארון. אך כבר אמר מרן הגריש"א זצ"ל שארון בגדים אי"צ בדיקה משום שבזמנינו דרך העולם להקפיד מאוד על הנקיון, ואין מצוי שיניח פתו בתוך הארון בשעה שבא להוציא את המגבת, ועל כן נחשב כמקום שאין מכניסים בו חמץ. אא"כ יש ילדים קטנים שאפשר שיכניסו שם חמץ. ומ"מ ארונות גבוהים שאין ילדים יכולים להגיע לשם, בודאי אי"צ בדיקה.

..... ♦ הערות והוספות ♦

עד לעומק הארון הצמוד לקיר. אא"כ ברור הדבר שניקו שם בכל הפינות והזוויות.

¹⁰ וכן ארון שיש בתחתיתו מגירות שיתכן שנכנס שם חמץ, יש להוציאן ולבדוק מתחתיהן, כי אף שניקו שם, יתכן שלא הגיעו

ד. מקומות שניקום היטב, וברור הדבר שלא נשאר בהם שום חמץ, נחשבים מעתה למקום שאין מכניסים בו חמץ ופטורים מבדיקה¹¹. ומהאי טעמא כותב השעה"צ (תל"ב ס"ק י"ב) דהמנהג שהביא הרמ"א (שם ב') להניח פתיתי חמץ במקום שימצאם הבודק כדי שלא תהיה ברכתו לבטלה, כהיום שמנקים היטב יש למנהג זה יסוד מדינא ובשם האר"י כתוב להניח י' פתיתים¹².

בדיקת החצר

ה. בחצרות שלנו מצוי חמץ לרוב ומפאת כן קשה מאוד לבודקו. ועל כן העצה היעוצה היא להשכיר במכירת י"ג את חלקו שבחצר המשותפת ועל ידי כך יפטר מבדיקה, אך יציין בשטר המכירה פרט למקום הילוכי והילוך בני ביתי לדירתו, שאם לא כן איך משתמש ברשות הגוי ללא רשותו, ואיכא חוכא ואטלולא מכל ענין השכירות. [ואף שבמקום ההילוך גם יש חמץ, מ"מ אין צריך לבודקו, כי נדרס הוא ברגלי בנ"א העוברים שם ובכך הוא מתבער].

ו. כמו"כ ראוי להפקיר בפני שלשה את חלקו שבפחי האשפה, [דלהשכיר אינו יכול, שהרי רוצה להשתמש בהם בפסח]. ועל ידי כך יפטר מבדיקה, ויוכל להשתמש בפסח בחלק המופקר¹³. אך בשפ"א אין להשתמש בפחים של בנין אחר ללא רשות כל הדיירים שם, דהוא גזל גמור.

.... ♦ הערות והוספות ♦

שאין מכניסים בו חמץ ומדינא אין חייבים בבדיקה, מ"מ ראוי לעבור עם נר ולבודקו מעט. ואולי טעמו הוא כדי שלא תחלוק בבדיקה.

¹³ לאחר הפסח אי"צ לחזור ולזכות בחלק שיש לו בפחים אלא הוא חוזר אליו ממילא, וכמש"כ המ"ב דהפקר שנעשה מחמת מצוה כגון שהגוי לקח לו את הבהמה ועובד בה בשבת, והפקיר בהמתו קודם השבת כדי לא לעבור על שביעת בהמתו, מיד לאחר השבת היא חוזרת להיות שלו כאיתא במ"ב (רמ"ו ס"ק י"ח).

¹¹ ארונות מטבח שמשתמשים בהם בחמץ, אפי' אם ניקה אותם והוציא מהם החמץ, מ"מ כותב המ"ב דנהגו לצפותו בנייר וכדו', כי שמא נשאר שם חמץ כל שהוא ויש לחוש שמא יניח בהם בפסח דבר מאכל [ללא כיסוי] או סכו"ם וידבק בהם אותו משהו חמץ וקיי"ל דחמץ בפסח אסור אפי' בכל שהוא.

¹² בשע"ת (תל"ג י"א) עמש"כ שם הרמ"א דכל אדם צריך לכבד חדריו קודם הבדיקה - כותב דמהאי טעמא מקילים המוני עם לבדוק דרך העברה בלי חיפוש היטב בחורים ובסדקים, לפי שתחילה מכבדים ורוחצים ומנקרים הכל היטב. ומבואר מדבריו דגם מקומות הנקיים לגמרי מחמץ, שעפ"י דין נהפכו עי"כ למקום

דברים האסורים קודם הבדיקה

ז. זמן בדיקת חמץ הוא מיד בתחילת הלילה, דהיינו בצאת הכוכבים. ומשהגיע חצי שעה קודם זמן הבדיקה אסור להתחיל בשום מלאכה הנמשכת כגון רחיצה ותספורת, וכן ללכת לישון, דאיכא למיחש שמא ימשך וישכח מלבדוק¹⁴. ומלאכה קטנה שאפשר להפסיק באמצעה, ככתיבה ותפירה, לכתחילה אין להתחיל בה מחצי שעה שקודם זמן הבדיקה, אך במקום הצורך מותר להתחיל וכשיגיע הזמן יפסיק ויבדוק.

ח. מחצי שעה שקודם זמן הבדיקה אין לאכול. אך טעימה בעלמא, דהיינו פת כביצה או פירות אפילו הרבה, מותר בחצי שעה שקודם הזמן, אך בהגיע הזמן אין נכון לשהות הרבה אפילו באכילת פירות, וכן לענין שתיה.

ט. להתחיל ללמוד בחצי שעה שקודם זמן הבדיקה, מביא המ"ב (תל"א סק"ז) דיש שאוסרים [אא"כ מינה שומר שיזכירנו בהגיע הזמן] ויש שמתירים. אך הלומדים שיעור הלכה קבוע בביהמ"ד אם אינם לומדים בפלפול מותר, ושיעור בפלפול אסור. ולכו"ע יכולים להתחיל בחצי שעה שקודם הזמן, ובהגיע הזמן יפסיקו וילכו לבדוק.

י. אם התחיל ללמוד קודם החצי שעה הסמוכה לזמן הבדיקה, לכו"ע יכול להמשיך עד שיגיע הזמן.

תפילת ערבית

יא. נחלקו הפוסקים מה יקדים תחילה, האם את תפילת ערבית מפני שהיא תדירה טפי ותדיר ושאינו תדיר - תדיר קודם, או"ד את הבדיקה משום שהיא מצוה הבאה מזמן לזמן ואיכא חשש טפי שמא ישכח. ובשעה"צ (תל"א ס"ק י"א) הכריע דדעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. והחזו"א נהג להתפלל תחילה ואח"כ לבדוק.

ברכת הבדיקה

יב. כתב המ"ב (תל"ב סק"ב) דטוב ליטול ידיו קודם הבדיקה, משום נקיות. ובפמ"ג כתב דהבדיקה באה לטהרת הרגל וראוי לעשותה בנקיות. ומהאי טעמא, גם בני ביתו המסייעים לו בבדיקה, אף שאינם מברכים בעצמם אלא יוצאים בברכתו, מ"מ יטלו ידיהם קודם שיבדקו.

.... ✧ הערות והוספות ✧

¹⁴ ולא מועיל שיעמיד שומר שיזכירנו, מפני שבמצוות הבאות מזמן לזמן חששו טפי שמא ישכח.

יג. קודם שיתחיל לבדוק יברך "אקב"ו על ביעור חמץ", וברכה זו היא גם על השריפה ששורף מחר (מ"ב שם סק"ג).

שח באמצע הבדיקה

יד. צריך להיזהר שלא להפסיק בדיבור עד שיתחיל לבדוק. ואם שח בין הברכה לתחילת הבדיקה, אם דיבר מענין הבדיקה אינו צריך לחזור ולברך, ואם אינו מענין הבדיקה צריך לחזור ולברך.

טו. אף לאחר שהתחיל הבדיקה ראוי שלא להפסיק בדיבור שלא מענין הבדיקה כדי שלא יסיח דעתו ממנה. (תל"ב א')

שכח ולא ברך

טז. אם שכח לברך קודם בדיקה יכול לברך כל זמן שלא סיים לבדוק. ואם לא ברך עד שסיים את הבדיקה יברך למחרת בשעה שישורף את החמץ. ויש בזה ב' דעות אם יברך בשם ומלכות, או ללא שם ומלכות וכן ראוי לנהוג, אמנם המברך בשם ומלכות אין מוחין בידו. (מ"ב שם סק"ד)

בדיקה ע"י שליח

יז. מי שקשה לו לבדוק את כל הבית ורוצה שאחר ימשיך את הבדיקה, כתב החק יעקב דאין בזה "מצוה בו יותר מבשלוחו", דזה לא שייך אלא כשעדיין לא נתעסק במצוה, אך אם כבר נתעסק במצוה, נתקיים בו "מצוה בו" ויכול ליתן לאחר להמשיך. ולכתחילה ראוי שהשליח ישמע את הברכה מבעה"ב, דלברך בעצמו אינו יכול מאחר שהבעה"ב כבר בירך וברכתו קאי על כל הבית, ומ"מ גם אם לא שמע יכול לבדוק ולא יברך שוב, אם בזה שלא שמע הברכה לא יתן לשליח לבדוק אא"כ הוא התעייף.

יח. מדינא אפשר למנות נשים וקטנים שיבדקו, אך לכתחילה אין לעשות כן, משום שבדיקה כהלכתה הוא טורח גדול וחוששים שיתעצלו בבדיקה.

בדיקת כמה בתים

יט. הבדוק כמה בתים מברך בבית הראשון ומוציא בברכה זו את כל הבתים, וההליכה מבית לבית לא הוי הפסק (שם סק"ז), אך אם כבר הסיח דעת לגמרי מהבדיקה הראשונה, חוזר ומברך שוב כשבדוק בבית השני.

בדיקת רכב

כ. רכב חייב בבדיקת חמץ, אך לא יברך עליו, מפני שחז"ל הסמיכו את תקנת הבדיקה על הפסוק "תשביתו שאור מבתיכם", וכלים אינם "בית", ולכן יבדוק את המכונת מיד אחרי שבדוק את ביתו כדי שהברכה תחול גם על הבדיקה במכונת. את המכונת יש לבדוק ע"י פנס ולא ע"י אש כדי שלא יפחד שמא תדלק.

בחורי ישיבה

כא. גם בחור ישיבה חייב לבטל את החמץ, דיכול להיות שנשאר לו חמץ בישיבה או בבית, וצריכים לעשות מכירת חמץ ולבדוק את החמץ. ופסק מרן הגרשז"א זצ"ל שצריך לבדוק עם ברכה, אא"כ הישיבה לא מסכימה להשתמש בחדר שאז החיוב הוא על הישיבה לדאוג שלא יהיה חמץ.

גזירת קטניות

כב. כתב הרמ"א (תנ"ג א') דהמנהג באשכנז לא לאכול קטניות, בין קמח ובין שלמים. ובטעם הדבר נאמרו ג' טעמים: א', שמא נתערבו בהם גרעינים של מיני דגן שהם חמץ גמור. ב', שיש מהם שדומים לחיטים. ג', מפני שהיו רגילים כל השנה לאכול פת מקטניות, ואם יאכלוהו גם בפסח לא יהיה ניכר שהוא פסח. ובני עדות המזרח שלא נהגו בזה איסור, יש להם להקפיד מאוד שיהיה זה בכשרות מהודרת, כי גם בזמנינו מצוי שמשתמשים ומאכסנים אותם בשקים שדבוק בהם קמח.

כג. מה נחשב קטניות מבואר ברמב"ם (כלאים א' ח') שקטניות זה דברים שאוכלים את הזרע ולא את הפרי, אבל דברים שאוכלים את הפרי נחשב זרעוני גינה, אך יש דברים שמדינא אינם קטניות אבל דומים לקטניות ומחמירים גם בהם¹⁵ (מ"ב תס"ב סק"ה).

כד. מותר לתת קטניות לחולה אפי' שאיב"ס אם נצרך לזה דלא גזרו בכה"ג. (מ"ב תנ"ג סק"ז) ולכן תרופות המכילות קטניות אין מחמירים בהם, וכן תינוק הרגיל לקטניות ולא טוב לו סוגים

.... ♦ הערות והוספות ♦

וכן מנהג דידן, ובמעשה רב החמיר בשמן קנבוס דהיינו כותנה מטעם שדומה לקטניות, גם שבת, כוסבר, כמון נהגו להחמיר שגדלים בשרביטין כקטניות

¹⁵ ואלו הדברים שבגזרת קטניות, אורז, דוח, פולים, עדשים, כוסמת, [אין זה כוסמין דכוסמין מין דגן] תירס, אפונה, חמנית, [גרעינים שחורים] שומשום, פרג, ספיר, סויה, חומס, שעועית, תלתן, חילבה, כוסברה, ויש נוהגים גם בוטנים

אחרים אפשר לתת לו קטניות, ואם אפשר לתת לו דבר אחר עדיף שלא להביא לו קטניות.
(מ"ב הגריש"א זצ"ל)

איסור לייחד בשר לפסח

כה. כתב השו"ע "אסור לומר על שום בהמה בין חיה בין שחוטה, בשר זה לפסח, לפי שנראה שהקדישו מחיים לקרבן פסח ונמצא דומה לאוכל קדשים בחוץ, אלא יאמר בשר זה ליו"ט". ובמ"ב הוסיף דגם לא יאמר "הילך מעות וקנה לי בשר לפסח". ולענין עוף, נחלקו הפוסקים אם דינו כבשר בהמה ואסור, או"ד מותר כי אין קרבן פסח בא מן העוף. והמ"ב מכריע דלכתחילה נכון להחמיר, ובדיעבד אי"צ לחוש. (תס"ט)

ביעור חמץ

כו. מעיקר הדין מקיים את העשה של "תשביתו" בכל אופן שמשביתו, ומ"מ לכתחילה ראוי לקיימו בשריפה. ומהאי טעמא כתבו הפוסקים שיש להיזהר שלא לשפוך על החמץ חומר בעירה כנפט וכדו', כי אז נפגם הוא כבר קודם שנשרף ולא נתקיים דין תשביתו בשריפה, אבל אם כבר נשרף אך לא לגמרי ראוי לשפוך עליו חומר בעירה כדי שישרף לגמרי כמבואר שיש לשורפו עד שיעשה פחמים. (סק"א) ואם מצא חמץ בפסח כ"ש שראוי דווקא לשורפו דיש פוסקים שבפסח הל' כר"י שהשבתת החמץ זה דווקא בשריפה דומיא דנותר. (מ"ב תמ"ה סק"ו)

כז. ההושענות של חג הסוכות, כותב המ"ב דראוי לשורפן בשריפת חמץ, דמיגו דאיתעביד בהו חדא מצוה ליעביד בהו מצוה אחריתא. (מ"ב שם סק"ז)

כח. לאחר שסיים את אכילת החמץ בע"פ, ראוי לצחצח השיניים כדי שלא ישאר בהם משהו חמץ ויבוא לבולעו לאחר זמן האיסור.

מכירת חמץ

כט. איתא בתוספתא (כ"ה) ישראל וגוי שהיו באים בספינה וחמץ ביד ישראל ה"ז מוכרו לגוי או נותנו לו במתנה וחוזר ולוקח ממנו אחר הפסח ובלבד שיתן לו מתנה גמורה. במכירה שלנו מעיקר הדין אפשר לסמוך ע"ז, אך מבואר במחצה"ש (תמ"ח סק"ד) שמי שאפשר לו להוציא החמץ לגמרי עדיף שלא לסמוך על המכירה, והטעם הוא, שמא אין גמירות דעת לגוי ולמוכר, ובפרט שעושים בצורה המונית, וגם שאין מוציאים מהרשות רק סומכים על מחיצה, והמכירה של התוספתא זה שהחמץ היה ברשות הגוי. אבל מי שיש לו כמות גדולה אפשר לסמוך על המכירה, וכן בתערובת חמץ אם יש מעט פחות מכזית דביעורו מדרבנן

אפשר לסמוך על המכירה ולהשאיר החמץ בביתו ולעשות לו מחיצה דהיינו שיסגור עם מפתח ויטמין אותו ואם א"א לפחות יסגור הארון באופן שיהיה קשה לפתחו.

פרק ה דיני ערב פסח

תענית בכורות

- א. כתב השו"ע (ת"ע א') שהבכורות מתענים בערב פסח, בין בכור מאב ובין בכור מאם.
- ב. ומי שיש לו בן בכור מתעה עבדו, ואם האב בכור ויש לו גם בן בכור אז האם צריכה לצום בשביל הבן.
- ג. ובמ"ב (שם סק"י) כתב דנהגו הבכורים להקל ולאכול בסעודת סיום מסכת אעפ"י שהם עצמם לא למדו המסכת דמ"מ כיון שאצל המסיים הוא סעודת מצוה מצטרפים הם לסעודתו. וצריך להיות בסיום ולא מועיל אם אוכל מהסיום מבלי להיות שם, ולכן באופן שהאשה צריכה לצום יש לעשות לה סיום בבית. והוסיף שם עוד דהמנהג הוא שמתקבצים למסיים קודם שיסיים, ומסיים הוא לפנייהם את המסכת ושומעים ומצטרפים עמו בסיומו ואח"כ עושין סעודה.
- ד. והנה יש שנהגו ליטול דבר מאכל מסעודת הסיום וליתן לבכור. אך דעת מרן הגריש"א זצ"ל דאינו מועיל אלא אם היה נוכח בזמן שסיימו את המסכת, דאז נחשב לו קצת כיו"ט שמבטל ממנו התענית. ואם אין שם דבר מאכל, ילך לביתו לאחר ששמע הסיום ויאכל דבר מה לכבוד הסיום.
- ה. אף מי שיש לו סיום, אסור לו לאכול ולשתות קודם הסיום, ועל כן אין לו לשתות שום משקה קודם התפילה.
- ו. בת בכורה אינה צריכה לצום.

אמירת מזמור לתודה ולמנצח

- ז. אין אומרים מזמור לתודה בערב פסח, לפי שאין מביאים קרבן תודה בערב פסח משום שממעט זמן אכילתה מחמת לחם החמץ הבא עמה. וכן אין אומרים "למנצח" לפי שהוא יו"ט מחמת שחיטת הפסח.

אכילת מצה בערב פסח

ח. אסור לאכול מצה מעלות השחר של יום י"ד. ויש אומרים שאסור לאכול כבר מליל י"ד בניסן. ויש נוהגים מר"ח ניסן (מ"ב תע"א ס"ק י"א). אולם קטן וקטנה אם אינם מבינים סיפור יציאת מצרים מותר ליתן להם מצה בערב פסח.

מצה עשירה

ט. ברמ"א (תמ"ד א') מבואר דאחר שעה ששית אין אוכלים מצה עשירה. ולענין 'קניידלך', כתב המ"ב (תע"א ס"ק כ') שמותר לאכול עד שעה עשירית, אבל אח"כ לא יאכל מין דגן כלל כדי שיאכל מצה לתיאבון.

שתיית יין

י. אין לשותות יין בערב פסח לפי שהוא סועד את הלב. אבל מותר לשתות פחות מרוב כוס דבכה"ג אינו סועד. ואם שותה פעמיים רוב כוס נחשב הרבה וגורר תאוות המאכל ומותר, אבל יזהר שלא יהיה שבע על ידי זה ולא ישתכר. (ש"ע תע"א ומ"ב)

אכילת חמץ

יא. אם הגיע סוף זמן אכילת חמץ והוא בתוך הסעודה לא נקרא שמשך ידיו מהפת ואינו צריך לברך על כל המאכלים שאוכל בתוך הסעודה.

עשיית מלאכה

יב. ערב פסח אסור בעשיית מלאכה מחצות היום. ונחלקו הראשונים בטעם האיסור, שיטת רש"י וסיעתו, כדי שיהיה פנוי לבער החמץ ולתקן המצה, אך יש אומרים שהטעם הוא לפי שהוא זמן הקרבת הפסח. [ונפק"מ לענין ע"פ שחל בשבת, וכפי שיבואר להלן] (תס"ח א') ויש נוהגים מהנץ. (שם ס"ג)

יג. באיסור מלאכה כלול גם להסתפר, וכן לקצוץ ציפורניים, ולכתחילה צריך לעשות הכל לפני חצות ובדיעבד אפשר גם לאחר חצות, חוץ מתספורת שאסור אחר חצות גם בדיעבד.

הדלקת הנרות

יד. הרבה נשים נוהגות לברך את ברכת שהחיינו בזמן הדלקת הנרות. ובמ"ב (שם ס"ק כ"ג) כתב דאין למחות בידם. וכן נהג מרן הגריש"א זצ"ל ואף הורה לעשות כן.

טו. אשה שברכה שהחיינו בהדלקת הנרות, אעפ"י שבשאר יו"ט אינה עונה אמן על ברכת שהחיינו שבקידוש מחשש הפסק בין ברכת בפה"ג לבין טעימת הכוס, מ"מ בליל יו"ט של פסח תענה אמן בקידוש, משום שברכת שהחיינו של הקידוש מלבד דקאי על היו"ט, קאי נמי על כל מצוות הלילה, ומצוות אלו אין נוהגות עד הלילה ונמצא שהשהחיינו שבקידוש חל גם עליהם.

פרק ז דיני ליל הסדר

לבישת קיטל

א. כתב המהר"ל שהטעם שלובשים קיטל בליל הסדר הוא משום שיש גילוי שכינה והוי דומיא דכהן גדול שנכנס לפני ולפנים.

ב. המ"ב מביא בשם הב"ח דנהגו שאבל לא ילבש קיטל בליל הסדר. ומסיים שם דמ"מ השובש אין מוחין בידו. וביאר בשעה"צ לפי שהט"ז והח"י הסכימו שיכול ללבוש. ובהליכות שלמה (פ"ט סי"ט) כתב שמנהג העולם שאבל לובש קיטל.

ג. בשנה ראשונה, נהגו הרבה שלא ללבוש קיטל.

ארבע כוסות

ד. דעת מרנן הגרשז"א והגריש"א זצ"ל שמיץ ענבים שיש בו תוספת של מים אין עליו שם מיץ ענבים וא"א לברך עליו בפה"ג, דדין מזיגה נאמר ביין ולא במיץ ענבים. ולכן הרוצה לצאת י"ח ד' כוסות במיץ ענבים ראוי לכתחילה שיקח מיץ ענבים 100% טבעי ללא תוספת מים.

ה. וכן יש להיזהר שלא יהיה בו חומר משמר, כי יש סוגי מיץ ענבים שכאשר מכניסים בהם חומר זה, אינם יכולים להגיע לתסוס ולהיות יין, ומבואר בב"י (ר"ב) שארופי ברכתו שהכל, וביאר הברכי יוסף ש"ארופי" הוא מיץ ענבים שהכניסו בו חומרים המונעים ממנו מלתסוס, וכל מעלת מיץ ענבים הוא במה שיכול לתסוס ולהיות יין, אבל בלי זה אין בו את המעלה של יין. ונחלקו הגרשז"א והגריש"א זצ"ל היכא שכבר קיבל שם מיץ ענבים ורק אח"כ הוסיפו בו חומר משמר, דעת מרנן הגרשז"א שאינו מאבד שם מיץ ענבים, אך דעת מרנן הגריש"א זצ"ל שגם בכה"ג בטל ממנו שם מיץ ענבים. ולכן לכתחילה עדיף לקחת מיץ ענבים 100% טבעי ללא תוספת מים וללא חומר משמר, אמנם בזמנינו רוב המיץ ענבים בהכשר בד"ץ עדה"ח ואולי כולם יכולים לתסוס ולהיות יין אחר זמן יותר ארוך ולכן דינם כיון.

ו. ולגופו של דבר, אם שתה ד' כוסות במיץ ענבים [אפי' 100% טבעי], לדעת מרן הגריש"א זצ"ל והאגרות משה יצא יד"ח ד' כוסות, אך לא יצא יד"ח חירות, דאין חירות אלא ע"י שתיית יין שיש בו חריפות והוא משמח. ולכן אם רוצה לשתות מיץ ענבים, יראה לערבבו עם יין באופן שהיה ניכר טעם היין ובזה יוצא י"ח לכתחילה.

קדש

ז. קודם הקידוש יכוין לקיים מצות קידוש, ומצות כוס ראשון מארבע כוסות. ויש נוהגים לומר "הריני מוכן לקדש ולקיים מצות ד' כוסות", וקודם ההגדה יאמר או יכוין לצאת ידי מצות סיפור יציאת מצרים. (מ"ב תע"ג סק"א)

ח. אם רק אחד מהמסובים עושה קידוש ומוציא ידי חובה את כולם, על המסובים לאחוז את הכוס בשעת הקידוש כדי שיקרא כוס של קידוש.

ט. כתב המ"ב, שלכתחילה יש לשתות את כל הכוס, ולכן אם קשה לו לשתות יותר מרביעית, לכתחילה יקח כוס שמחזקת רביעית ולא יותר. ובכוס הד' יש להיזהר לשתות רביעית כדי לברך אחריו ברכה אחרונה. (תע"ב סק"ל ול"ג) ובשאר כוסות אם קשה לו לשתות רביעית ישתה מלא לוגמיו.

ברכת שהחיינו

י. כשמברך שהחיינו בקידוש יש לכוין על כל מצוות הלילה. נד' כוסות, טיבולים, סיפור יצי"מ, מצה ומרור [סידור היעב"ץ כף החיים וכן שמעתי ממרן הדרכי שמואל זצ"ל שכן נהג אביו מרן הגרשז"א זצ"ל שהודיע לבני הבית לכוין בברכה על מצוות הלילה, וכן הוא נהג]

הפסק בין הקידוש לסעודה

יא. קיי"ל דבעינן קידוש במקום סעודה ואין לשהות הרבה בין הקידוש לסעודה משום דהוי הפסק וחסר ב"קידוש במקום סעודה". והקשו הפוסקים היאך אנו שוהים בליל הסדר זמן רב בין הקידוש לסעודה באמירת ההגדה וסיפור יצי"מ, הרי אסור לשהות בין הקידוש לסעודה בין בהליכה ובין בשהייה גדולה. ותירצו, דכיון דסדר הסעודה הוא לומר ההגדה קודם, נחשבת גם ההגדה כהכנה לסעודה ולא הוי הפסק. ומובא בשם מרן הגריש"א זצ"ל, דלפי"ז אם צריך לשהות לצורך ענין מסויים וכגון להתעסק בטיפול הילדים הקטנים וכדו', יש להיזהר שלא ישהה בטיפולם זמן רב ברצף, אלא יחזור מידי פעם לשולחן לאמירת ההגדה.

הסיבה

יב. כתב השו"ע (תע"ב ג) "כשהוא מיסב לא יטה על גבו ולא על פניו ולא על ימינו אלא על שמאלו". בביאור ההלכה שלא יסב על ימינו נאמרו שני טעמים, הא', שמא יקדים קנה לוושט. והב', משום שצריך לאכול ביד ימין שלו שהיא העיקרית, ואם יסב על ימין יצטרך להשתמש בידו השמאלית שאינה עיקרית אצלו, וחסר בדרך חירות. ונפק"מ בין שני הטעמים, אם יצא בדיעבד היכא שעבר והיסב על צד ימין, דלהטעם של סכנה, יצא, אך להטעם השני עדין חסר בדרך חירות ולא יצא יד"ח. ולהלכה נקטין דלא יצא.

יג. ולענין איטר, אף שאוכל תמיד ביד שמאל, וא"כ לפי הטעם השני היה צריך להסב על ימינו, מ"מ יסב על שמאלו, לפי שהטעם דשמא יקדים קנה לוושט עדיף, דחמירא סכנתא מאיסורא. ומ"מ אם היסב על צד ימין לכו"ע יצא ידי הסיבה, כי לטעם של סכנה הרי נתבאר שאם עבר והיסב על צד ימין אינו מעכב, ולטעם השני אין חסר כאן בדרך חירות, דאדרבה אצלו היד העיקרית היא יד שמאל, וכשמיסב על ימין, לדידיה היא דרך חירות טפי¹⁶.

יד. יש להניח כר תחת ראשו ולהשעין עליו הראש. (תע"ב סק"ו)

טו. שתה שלא בהסיבה, מדברי המ"ב יוצא, שבכוס שני מכיון שדרך לשתות יין בתוך הסעודה וכששותה אי"צ לברך שוב, אינו נראה כמוסיף על הכוסות, ועל כן ישתה בלי ברכה. אך בשאר הכוסות מכיון שאין דרך לשתות יין בין הכוסות אם ישתה צריך לברך, וכשמברך נראה כמוסיף על הכוסות, ועל כן אין לו לחזור ולהסב אלא יסמוך על דעת הראב"ה שבזה"ז שאין דרך להסב אי"צ להסב¹⁷. אך בפוסקי זמננו מובא דכיון שכל הטעם שבכוס שני יכול

..... ♦ הערות והוספות ♦

שום חסרון. וה"נ בנדו"ד לענין איטר, מאחר דאינו יכול להסב על צד ימין מחמת הטעם של סכנה, אין חסרון במה שמיסב על צד שמאל. אך אדם בעלמא שיכול להסב על שמאל ומיסב על ימין, בכה"ג הוי חסרון.

¹⁷ נ.ב. הרמ"א כותב שבזמננו נשים אין מסיבות משום שסומכות על הראב"ה. ובטעם הדבר שרק נשים סומכות על זה ולא הגברים, שמעתי דחלוק תקנת ההסיבה של הנשים מתקנת ההסיבה של האנשים, דבנשים הרי מבואר ברמ"א שתלוי אם היא אשה חשובה שדרכה להסב או לא, א"כ

¹⁶ העיר א' מבני החבורה שליט"א דלכאו' מוכח מכאן שהטעם של חירות אינו לעיכובא שהרי איטר מיסב על צד שמאל למרות שאצלו זה פחות דרך חירות. אך י"ל שכל החיסרון של דרך חירות הוא במי שיש לו אפשרות להסב באופן של חירות ואינו מיסב, אך אדם שאין לו אפשרות להסב, אין חסרון של דרך חירות במה שאינו מיסב, הגע עצמך, תלמיד אצל רבו שאינו מיסב, אטו חסר לו בדרך חירות, ובשום מקום לא נזכר שלא ישב עם רבו לשולחן הסדר משום שאינו מיסב, ועל כרחק דכיון שאין לו אפשרות להסב אין בזה

לחזור ולשתות בהסיבה הוא משום שדרך לשתות בתוך הסעודה ולכך בסתמא אמרי' שדעתו לשתות גם אח"כ, א"כ בזמננו שאין דרך לשתות יין בסעודת ליל פסח משום שקשה לו ריבוי היין בנוסף לד' כוסות, דאז כששותה בתוך הסעודה צריך לברך בפה"ג, א"כ גם בכוס שני נראה כמוסיף על הכוסות ולא יחזור וישתה בהסיבה.

טז. מי שרוצה לשתות קפה לאחר קידוש, אין בזה "נראה כמוסיף על הכוסות", דלא אמרו כן אלא ביין ובחמר מדינה מפני שטעונים ברכה בפ"ע, אבל קפה אפי' אם הוא נחשב לחמר מדינה, יכול לכוין להדיא לפוטרו בברכת בפה"ג של הקידוש, ומשום כך אין כאן נראה כמוסיף. או שיברך "שהכל" על דבר אחר הטעון ברכה בתוך הסעודה כגון סוכר וכדו' ויפטור את הקפה.

כרפס

יז. בפוסקים מבואר שכרפס זה סלרי. אך למעשה יל"ע האם דרכו להיאכל גם חי או רק מבושל, שהרי הכלל הוא שדבר [שברכתו בפה"א] שדרך לאוכלו מבושל ואכלו חי, אם טוב לאוכלו גם כשהוא חי מברך עליו בפה"א ואם אין טוב לאוכלו חי מברך עליו שהכל, ויל"ע לגבי סלרי האם נחשב שדרך לאוכלו חי או לא. ועל כן עדיף שיקח חתיכת תפוז"א מבושל או דבר אחר שדרך לאוכלו חי ויברך עליו בפה"א ויפטור את הסלרי.

יח. כשמברך בפה"א על הכרפס יכוין לפטור גם את המרור שיאכל אח"כ, לפי שיש ספק דכיון שאין המרור נאכל אלא לשם מצוה, אולי אינו נחשב לחלק מהסעודה ואינו נפטר בברכת המוציא. ומטעם זה כותב הב"י דיש להקפיד לאכול מהכרפס פחות מכזית, דאם יאכל ממנו כזית שלם, יצטרך לברך עליו בורא נפשות ושוב לא יוכל המרור להיפטר בברכת הכרפס. ולהימנע ולא לברך בורא נפשות ולסמוך שהברהמ"ז שבסוף הסעודה תפטור גם את הכרפס, שוב זה תלוי בספק הנ"ל, כי אם המרור נפטר ע"י הברכה של הכרפס, ברהמ"ז תעלה גם לכרפס, אך אם המרור נפטר בהמוציא, אין ברהמ"ז עולה לכרפס, כי הכלל הוא, שאם בירך על דבר קודם הסעודה והועילה אותה ברכה לפטור גם דבר בתוך הסעודה, בזה אכילתו שקודם הסעודה נגררת לסעודה, וברהמ"ז של הסעודה עולה גם למה שבירך קודם הסעודה. אך אם ברכתו שקודם הסעודה לא הועילה לו למה שבתוך הסעודה, וכגון שהדבר

.... ♦ הערות והוספות ♦

דרכם בכך, א"כ מה לנו שהיום אין דרך להסב, סוכ"ס כלפי הגברים יש חיוב הסיבה בכל ענין, אבל בנשים רק אשה חשובה מסיבה והיום ל"צ להסב.

בזמננו שאין דרך להסב, סומכות הן על הראב"ה ואין מסיבות. אך הגברים הרי קיי"ל דאפי' עני שבישראל לא יאכל עד שיסב, ומבואר א"כ שהתקנה של הגברים היתה להסב בכל אופן אף אם אינם חשובים ואין

שאוכל בתוך הסעודה נפטר בברכת המוציא ואינו טעון ברכה בפ"ע, אין אכילתו שקודם הסעודה נגזרת לסעודה, וצריך הוא לברך עליה ברכה אחרונה בפ"ע. ומחמת כל הספיקות הללו צריך להיזהר לאכול פחות מכזית מהכרפס, דאז ממ"נ, אם המרור טעון ברכה בתוך הסעודה, נפטר הוא בברכת בפה"א של הכרפס, ואם אינו טעון ברכה, נפטר הוא בהמוציא, והכרפס אין טעון בורא נפשות כי אכל ממנו פחות מכזית.¹⁸ (תע"ג ר' ומ"ב)

יחץ

יט. כשמגיע ליחץ, חוצה המצה האמצעית לשנים כדי לקיים מצות אכילת מצה ומצות אפיקומן מהפרוסה, וכדדרשין בגמ' "מה דרכו של עני בפרוסה". וטוב ליקח החלק הגדול לאפיקומן, ונותן אותו במפה זכר ל"משארותם צרורות בשמלותם", ויש שנותנים אותה על כתפיהם זכר ליצי"מ. ובשו"ת מהרש"ל כתב דמשלשלו לאחריו וילך בבית ארבע אמות ויאמר "כן היו אבותינו הולכים עם משארותם צרורות בשמלותם". (שם)

מגיד

כ. קודם שמתחיל ההגדה יאמר או יכוין בלבו לשם מצות סיפור יציאת מצרים. (שם סק"א) ובמ"ב הביא בשם השל"ה דלא יאמר ההגדה בהסיבה, רק באימה וביראה. (שם ס"ק ע"א)

כא. כתב השו"ע דמצוה לחלק לתינוקות קליות ואגוזים כדי שיראו וישאלו, והיינו, שעיי"ז יותר יתנו לבם למעשה הסדר. ובמ"ב הביא טעם נוסף, כדי שלא ישנו. (תע"ב ט"ו)

כב. יש להשמיע לאוזניו את ההגדה כדי לקיים מצות סיפור.

רחצה

כג. קודם נט"י יש להודיע למסובים שלכתחילה אין לשוחח עד לאחר אכילת הכורך, לפי שברכת המוציא וברכת על אכילת מצה עולה גם על אכילת הכורך וגם על האפיקומן. ובדיעבד אם שח שלא מענין הסעודה אין חוזר ומברך. (שהע"צ תע"ז סק"ד ש"ע תע"ה א' ס"ק כ"ד)

.... ✧ הערות והוספות ✧

נמצא שברכת בפה"א שבירך על הכרפס הועילה לפטור משהו בתוך הסעודה וממילא נגרר הכרפס לסעודה ואינו טעון ברכה לאחריו.

¹⁸ העיר א' מבני החבורה שליט"א, דגם אם אוכל כזית מהכרפס, יש עצה שיכוין לפטור בברכת בפה"א את כל הדברים שברכתן כך, ויאכל בתוך הסעודה [אחרי המרור] בננה וכיו"ב מדברים הטעונים ברכה בתוך הסעודה, שאז

כד. כתב הביאור הלכה (תע"ה א') דכשנוטל ידיו לאכילת מצה, ראוי לכתחילה שיטמא את ידיו ע"י נגיעה במקום מטונף, שאל"כ נכנס לחשש ברכה לבטלה, שהרי ידיו נקיות מנטילתן לכרפס.

מוציא מצה

כה. יקח את המצה העליונה והתחתונה ללחם משנה, ואת האמצעית החצויה יקח למצות אכילת מצה, ויתן המצה החצויה בין שתי השלמות, ויחזיק בידו את השתיים השלמות ויניחם הפרוסה] ויברך המוציא, ויניח לתחתונה ביותר להשטט מידו, ויברך "על אכילת מצה" על הפרוסה והעליונה ביחד, ויבצע שתיהן כאחת.

כו. לכתחילה יאכל כזית מהעליונה וכזית מהפרוסה, והטעם, לפי שיש מחלוקת אם ברכת "על אכילת מצה" קאי על השלמה או"ד על הפרוסה, וע"כ לכתחילה יקח משניהם - כזית מכל אחד.

כז. וכמו"כ ראוי לכתחילה שיכניס את שני הכזיתים יחד לפיו וילעסם ביחד, אך אי"צ לבולעם בב"א, אלא יבלע כזית תחילה ואח"כ את השאר.¹⁹ (תע"ה א' ומ"ב) ובדיעבד אם אכל הכזית מעט מעט יצא אם לא שהה מתחילת אכילתו עד סופה יותר מכדי אכילת פרס.

כח. ובספר הלכות חג בחג (להגרמ"מ קארפ שליט"א) כתב דמש"כ השו"ע שצריך לאכול ב' כזיתים, כוונתו רק לעורך הסדר שבירך ברכת המוציא, אך שאר המסובים שיצאו בברכתו, יכולים לכתחילה לאכול רק כזית אחד, ויטעמו חתיכה קטנה מהלחם משנה.

כט. בארחות רבינו מובא בשם החזו"א, דאי"צ לאכול משניהם כזית, אלא בכזית אחד משניהם ביחד סגי, וגם כזית זה אי"צ בב"א אלא רק שלא ישהה יותר מכדי אכילת פרס. ועל כן מי שקשה לו, יש לו על מי לסמוך.

ל. המשנ"ב (תפ"ו סק"א) כתב וכן מובא בשם החזו"א, דלמצוה דאורייתא יש להחמיר את השיעור הגדול, ולמצווה דרבנן אפשר להקל את השיעור הקטן. ולפ"ז אם לקח שיעור כזית גדול, שלפי השיעור הקטן יש בו שני כזיתים, יוצא הוא ממ"נ, כי לדאורייתא הרי יש לו כזית לפי השיעור הגדול, וכלפי הדרבנן הרי מספיק השיעור הקטן.

.... ♦ הערות והוספות ♦

מצות "אכילה" אלא מצות "ישיבה" בסוכה, והאכילה היא רק היכ"ת של ישיבה יותר קבועה בסוכה. ומצות אכילה בעיוה"כ לא נזכרה בתורה בלשון אכילה אלא בלשון עינוי.

¹⁹ נ.ב. בשו"ת חת"ס כתוב דהמצוה היחידה שיש לנו בזה"ז מדא' ע"י אכילה, היא מצות אכילת מצה בליל פסח, אך שאר מצות אכילה אינם אלא מדרבנן. [מצות אכילה בסוכה אינה

שיעור כזית מצה

לא. בשו"ע מובא ב' דעות כמה הוא שיעור כזית: י"א דהוא חצי ביצה, וי"א דהוא שליש ביצה. ובמ"ב הכריע דבדאורייתא - דהיינו במ"ע דאכילת מצה, יש להחמיר בשיעור חצי ביצה.

לב. לדעת החזו"א, חצי ביצה הוא נפח של 50 סמ"ק²⁰, ובמשקל - 28.5 גר', וזהו שיעור כזית ראשון. ואם קשה לו יאכל שליש ביצה, שהיא נפח של 33.3 סמ"ק, ובמשקל - 19 גר'. ולדעת הגר"ח נאה, חצי ביצה היא נפח של 28.8 סמ"ק, ובמשקל - 16.5 גר', וזהו שיעור כזית ראשון. ואם קשה לו יאכל שליש ביצה, שהיא נפח של 19.2 סמ"ק, ובמשקל - 11 גר'.

אכילת מרור

לג. לכתחילה יש ליטול חסה לקיום מצות מרור, וכמו שדרשו חז"ל "חס רחמנא עלן". ואע"פ שאינה מרה יוצאים בה יד"ח (ב"י תע"ג ה'). וכתב המשנ"ב (ס"ק מ"ב) שכיון שזה זכר לשעבוד מצרים שתחילתו היה מתוק וסופו היה מר ואם היו משהים החסה באדמה הרבה זמן היתה נהיית מרה.

לד. ידועה דעת החזו"א, שחסה שאין בה מרירות אין יוצאים בה י"ח מרור,²¹ ולכן לכתחילה ראוי לקחת חסה מרה שמששים אותה באדמה יותר זמן ונעשית מרה [נומצויה בתקופה זו בחנויות הירקות]. אך אם לוקח חסה רגילה וחרין ומשלבם יחד, לדעת החזו"א לא יוצא י"ח כלל ואפי' היה בחרין כזית, כי לדידיה, חסה שאינה מרירה אינה נחשבת למין מרור, ונמצא שכשאוכל החרין עם החסה, ביטלה החסה את טעם החרין וגרע טפי. כתב המשנ"ב (ס"ק מ"ב) שנכון להדר ולאכול חסה אפי' אם זה ביוקר קצת משאר מרור.

לה. חסה הגדלה במצע מנותק שזה כעציץ שאינו נקוב יוצאים בה יד"ח וברכתה בפה"א. (ישא יוסף או"ח צ"ד בשם מרן הגריש"א זצ"ל ומובא דכ"פ החזו"א)

שיעור כזית מרור

לו. אעפ"י שמרור הוא מדרבנן, מ"מ כיון שבירך עליו, יאכל לכתחילה חצי ביצה, ולחולה סגי בשליש, וכנ"ל לענין מצה. וכן לגבי אכילת כורך שאין ע"ז ברכה, סגי לכאן' בשליש ביצה.

.... ✧ הערות והוספות ✧

²⁰ פקק של בקבוק סודה הוא 10 סמ"ק, ולפיו אפשר לשער שיעור הסמ"ק. ²¹ בב"י משמע שיוצאים גם בכה"ג, ממש"כ שלוקחים חסה דומיא דהשיעבוד שהיה תחילתו מתוק וסופו מר.

שיעור כזית מרור חצי ביצה, לגר"ח נאה עלי חסה - נפח של 28.8 סמ"ק, ובמשקל - 27 גר' [כשאין בהם רטיבות מהשטיפה]. במשוער - עלה גדול מאוד יש בו בדרך כלל כזית. עלה בינוני - עלה ושני שלישי עלה. עלים קטנים - 5 עלים. קלח החסה - 28.8 גר'.

שיעור כזית מרור שליש ביצה, לגר"ח נאה עלי חסה - נפח של 19.2 סמ"ק, ובמשקל - 18 גר'. במשוער - עלה גדול מאוד, סגי בשני שלישי העלה. בבינוני - עלה 1, ובקטן - אחד ושליש. קלח החסה - 20 סמ"ק.

מדידה ביו"ט

לז. אף שאסור למדוד בשבת ויו"ט, מ"מ מדידת מצוה מותר, לפי שאיסור מדידה אינה איסור בעצם אלא משום עובדין דחול, ובמקום מצוה לא אסרו, ועל כן יכול למדוד ביו"ט שיעור המצה והמרור. ולענין לשקול במשקל שאינו חשמלי, דעת מרן הגרשז"א זצ"ל דמותר לפי שניכר ששוקל לצורך מצוה, שנותן עליו המצות והמרור. ובמשקל חשמלי אסור בכל אופן.

אכילת הביצה והזרוע

לח. כתוב במ"ב שיש מצוה לאכול בליל הסדר את הביצה ששמים בקערה זכר לחגיגה הבאה עם הפסח, ומזה נשתרבב המנהג אצל רבים לאכול בליל הסדר ביצה קשה, אך אינם אוכלים את הביצה שבקערה, וטעות גדולה היא, כי כל העניין באכילת ביצה קשה הוא לאכול את הביצה שבקערה, אך לאכול ביצה סתם, מהיכ"ת. (תע"ו מ"ב סק"א) ויש הנוהגים לאכול את הביצה מיד אחר הכורך שכורך זה זכר למקדש וביצה היא גם זכר לאבילות על המקדש.

לט. ולענין הזרוע, מביא המ"ב בשם הח"א, וז"ל "כתב בח"א, רע עלי המעשה שזורקים הזרוע והוא ביזוי מצוה. ומצוה להניח ביו"ט בבקר לתוך הצלי שצולים ליו"ט ואוכלים אותו". עכ"ל. אך אין לאוכלו בליל הסדר, דאין אוכלין צלי בלילה. (תע"ג ס"ק ל"ב)

אכילת צלי

מ. אין אוכלין צלי בליל פסח. ולענין צלי קידר, [היינו, צלי של בשר שאין קרב על המזבח, כבשר תרנגולת], כותב המ"ב דגם זה אסור, ואפי' שהוא מוציא רוטב של עצמו אין זה מתירו באכילה. אך בזמננו שרגילים לעשות הצלי עם הרבה בצל, מכיון שדרך הבצל להוציא הרבה רוטב, שוב אי"ז צלי קידר ומותר לאוכלו.

פרק ז עוד מדיני הפסח

מצה שנשברה

א. מצה שנשברה וחסר לו שלמה ללחם משנה, יש שנהגו לחרוך אותה בקצותיה שתראה שלמה. וכן הסכים מרן הגרשז"א זצ"ל. אך דעת מרן הגריש"א זצ"ל שאי"ז מועיל ולא נחשב לשלם עי"כ, דלא עדיף ממה שיסתיר את מקום השבירה בידו. והרוצה להקל בזה יש לו על מי לסמוך. אמנם צריך להיזהר שלא יעשה כן ביו"ט עצמו, כי לדעת מרן הגריש"א זצ"ל שלא נחשב לתיקון כלל, נמצא א"כ שיש בזה הבערה ביו"ט שלא לצורך ואסור מדאו'.

מצא חמץ בפסח

ב. כתב השו"ע "המוצא חמץ בביתו, אם הוא בחוה"מ יוציאנו ויבערנו מיד, ואם הוא יו"ט יכפה עליו כלי עד הלילה ואז יבערנו". וראוי מאוד לבערו בשריפה דוקא, דאף דנקטינן עיקר להלכה דהשבתת החמץ בפסח בכל דבר, מ"מ כותב המ"ב דראוי להשביתו דוקא בשריפה, כי יש ראשונים שסוברים דבפסח פסקינן כר' יהודה, שהוא דומיא דנותר ובעינן בשריפה דוקא.

ג. ולענין ברכה, נחלקו הפוסקים אם יברך על ביעורו, או דהברכה שבירך בשריפת החמץ בערב יו"ט עולה גם לחמץ זה ששורף במועד. והמ"ב מכריע שלא לברך, משום דספק ברכות להקל.

הלכות ספירת העומר

פרק א ניהוגי אבילות

נישואין

א. כתב הטור (תצ"ג) נוהגים שלא לישא אשה בין פסח לעצרת והטעם שלא להרבות שמחה שבאותו הזמן מתו תלמידי ר"ע.

ב. הכף החיים (סק"ה) כתב שעושים זכר לזה כדי ללמוד להתרחק משנאה וקנאה ולהרבות הענווה האהבה והשלום.

ג. יש נוהגים שלא מתחתנים מפסח ועד ב' סיון חוץ מל"ג בעומר שבו אפשר להתחתן (מ"ב ס"ק ט"ו) ומרן הגריש"א זצ"ל נקט דראוי לעשות כן, והתיר להתחתן מר"ח סיון כיון שקשה להשיג אולם.

ד. גם הנוהגים להקל בתספורת מל"ג בעומר ואילך אין להקל בנישואין משום שלא מסמנא מילתא. (באר היטב סק"ג)

ה. פסק מרן הגריש"א זצ"ל שמותר ללכת לחתונה המתקיימת לאחר ל"ג בעומר גם אם הוא נוהג שלא מתחתנים.

ו. סעודות מצוה כאירוסין ובר מצוה וסיום מסכת מותר לעשות אך אין לעשות בהם ריקודים ומחולות וכ"ש שאסור ריקודים של רשות. (מ"ב סק"ג)

שירה וזמרה

ז. שירה בפה מותר אבל בכלי זמר אסור אפי' בלי ריקודים. (מנח"י ח"א ק"א) וגם יחיד בביתו אסור (אג"מ יר"ד ח"ב קל"ז) וכן אסור לשמוע שירים בטייפ. (מרן הגריש"א זצ"ל)

ח. מי שלומד נגינה אם אינו יודע לנגן שיר שלם מותר ומי שיודע לנגן שיר שלם אסור.

ט. גני ילדים אם הגיעו לגיל חינוך שמבינים אבילות אסור לנגן להם ובלא הגיעו חינוך מותר.

י. המתקשר ושומע שיר בזמן ההמתנה מותר, כיון שאינו מתכוין, ופסק מרן הגריש"א זצ"ל שמי שיכול ראוי שישנה שלא יהיה ניגון בזמן ההמתנה.

תספורת

יא. נהגו שלא להסתפר בימים אלו בין שער הראש ובין את הזקן, אמנם מותר לספר שפם אם מפריע לאכילה.

יב. גם קטנים שלא הגיעו לחינוך אסור לספר אבל במקום צורך גדול מותר.

יג. סירוק שיער מותר אפי' שיתלש עי"ז שערות (מ"ב הגריש"א זצ"ל)

יד. נשים ונערות אין להתיר להם להסתפר אלא כשיש צורך מיוחד וכ"ש לצורך מצוה כגון שיוצא שיער מהכיסוי ראש ולצורך ל"ט. (מ"ב תקנ"א ס"ק ע"ט אגרו"מ יו"ד ח"ב קל"ז)

טו. שאר שיער בגוף מותר לספר. (מרנן הגרשז"א והשה"ל זצ"ל בס' בית פסח לעצרת פ"ט סי"א)

ברכת שהחיינו

טז. כתב המשנ"ב (תצ"ג סק"ב) שאם נזדמן לו איזה עניין שצריך לברך עליו שהחיינו יברך יש שדייקו שדוקא אם מזדמן אך אם לא הזדמן יש לחכות לשבת או ר"ח.

רחיצה בים

יז. מותר לרחוץ בים ובבריכה שלא נהגו בזה איסור (שו"ת דברי מלכאל ח"ג סי' י"ג ומ"ן הגריש"א זצ"ל) אך יש להיזהר יותר בימים אלו מסכנות.

הימים שבהם נוהגים אבילות

יח. נחלקו הפוסקים באיזה ימים מתו תלמידי ר"ע דעת השו"ע שמאחרי פסח ועד ל"ד בעומר וגם ביום ל"ד מתו אך רק מעט מתו ולכן נוהגים אבילות עד ל"ד בבוקר שאז מקצת היום ככולו ואז מותר להסתפר ואם חל ל"ג בערב שבת מסתפרים בו לכבוד שבת. (שם ס"ב)

יט. ודעת הרמ"א שפסקו למות ביום ל"ג ולכן מיום ל"ג בבוקר מותר להסתפר ויש מתירים גם בליל ל"ג כיון שסוברים שביום ל"ג לא מתו כלל. (מ"ב ס"ק י"א)

כ. הנוהגים שלא להסתפר עד ר"ח סיון כיון שנהוגים למעשה יותר מל"ג ימי אבילות יכולים בשעת הצורך להסתפר בליל ל"ג, וגם לישא אשה. (הל' חג בחג ספירת העומר פ"ז הע' 71 בשם מ"ן הגריש"א זצ"ל)

כא. כשחל ל"ג ביום א' נוהגים להסתפר ביום שישי לכבוד שבת, (רמ"א שם) וכתב האליהו רבה שהטעם שאם מסתפר ביום א' הוי זילותא של שבת שלא מסתפר לכבודה. (והביה"ל ד"ה יש נוהגים מביא עוד שיטה של ימי אבילות) וכל אחד ינהג כמנהג אבותיו.

כב. המנהג הראוי לנהוג לאסור ולהחמיר כשתי הדעות, ואין מסתפרים מפסח עד ר"ח סיון חוץ מל"ג בעומר שבו מסתפרים מהבוקר. (מרן הגריש"א זצ"ל הובא בבאר ישראל עמ' קצ"ט)

כג. בימי חול המועד אין לעשות ריקודים ומחולות של רשות, (פמ"ג מ"ז סק"ב) אבל לעניין תזמורת הורה מרן הגריש"א זצ"ל שמותר.

כד. כתב המשנ"ב שריקודים ומחולות של רשות יש להיזהר גם קודם ר"ח אייר וגם מר"ח עד עצרת לנוהגים להסתפר יש להסתפק אם יש להקל בריקודים של רשות. (מ"ב סק"ג שעה"צ סק"ד)

יום ל"ג בעומר

כה. ל"ג בעומר נחשב יום שמחה ואין אומרים בו תחנון גם לא במנחה שלפניו ולעניין לישא אשה מקילים ביום ל"ג ולא בליל ל"ג אך המשנ"ב (ס"ק י"א) מביא יש מקילים גם בליל ל"ג מצאה"כ ומי שמתחתן ביום ל"ג יזהר שהחופה תהיה לפני השקיעה ואח"כ מותר בלילה לעשות מחולות וריקודים כרגיל. (מרן הגריש"א זצ"ל)

כו. המתחתנים בליל ל"ג מותרים להסתפר לכבוד החתונה מבעו"י דהיינו ביום ל"ב בעומר. (מרן הגריש"א זצ"ל) וראיתי שהתיר פ"א גם לאחי החתן והכלה להסתפר מבעו"י.

בעלי שמחה

כז. כתב הרמ"א (ס"ב) בעלי ברית שהם אבי הבן הסנדק המוהל מותרים להסתפר לכבוד הברית אך שאר הקרואים אסורים להסתפר וכתב האג"מ (או"ח ח"ב צ"ה) שהטעם שאסורים כי מצוה על אבי הבן להזמין אך אין מצוה על המוזמנים אלא לסייע לאבי הבן לכבד את המצוה וכתב שם שבנישואין מצוה על כל אחד לבוא ולשמח אותם.

כח. זמן התספורת הוא ביום שלפני הברית סמוך לערב וכשחל בשבת מותר להסתפר בע"ש אפי' קודם חצות. (מ"ב שם ס"ק י"ג)

כט. כתב מרן הגריש"א זצ"ל שאין היתר להסתפר לכבוד פדיון הבן, לא לאבי הבן ולא לכהן, שלא מצינו היתר זה אלא לעניין מילה²². (כן מובא בס' סידור פסח כהלכתו פי"ב סי"ב)

.... ♦ הערות והוספות ♦

מזבח ומקריב עליו קרבנות וכהן המקריב
אסור להיות פרוע ראש.

²² אולי י"ל בטעם הדבר דמבואר ביסוד
ושורש העבודה (זוהר) דהמל בנו הוי כבונה

ל. כתב מרן הגרשז"א זצ"ל שלכבוד בר מצוה יש להסתפר בקטנותו ואם אינו יכול אז מותר ביום שנעשה בר מצוה אבל לאבי הבן אסור. (הליכו"ש פי"א סט"ז)

פרק ב מצות ספירת העומר

אם הוי מה"ת

א. נח' הראשונים אם בזה"ז שלא מקריבים קרבן העומר האם מצות הספירה היא מהתורה או מדרבנן ולדינא הוי מדרבנן אך חוששים הראשונים שזה מה"ת ולכן אין סופרים עד שיהיה ודאי לילה דהיינו צאה"כ. (ביה"ל תפ"ט א' ד"ה לספור העומר)

ב. ומצד שני מי שנוהג לומר הנני מוכן וכו' יש להזהר מלומר מ"ע של ספירת העומר כי לדינא עיקר הדין שהוי מדרבנן והמכוון במצוה דרבנן לקיים מצוה דאו' עובר על בל תוסיף ולכן יאמר הנני מכוין לקיים מצוה וכתוב בתורה וכו' כיון שכשאומר מ"ע מתפרש מה"ת. (מרן הגריש"א זצ"ל)

אכילה ומלאכה קודם הספירה

ג. חצי שעה קודם זמן הספירה אסור לאכול פת יותר מכביצה ואפי' אם התפלל כבר מעריב וה"ה לשאר המלאכות האסורות קודם תפילת מעריב. (שם ס"ד ומ"ב)

ד. אם התחיל באיסור נח' הפוסקים אם צריך להפסיק ולספור, והמ"ב (ס"ק כ"ה) לא הכריע ואם התחיל בהיתר דהיינו קודם חצי שעה הסמוכה אי"צ להפסיק. (שם)

ה. למנהגינו שחצי שעה לאחר השקיעה זה צאה"כ א"כ עד השקיעה נחשב לזמן היתר. (מרן הגריש"א זצ"ל הובא בהל' חג בחג פ"א הע' 14)

ו. המשנ"ב אומר שבזמן הסמוך לספירה אפש' לסמוך על קריאת השמש ומשמע שאם הגיע זמן הספירה לא סומכים על שומר והטעם הוא משום שהוי טירחא קטנה (הל' חג בחג) וי"א שאפשר לסמוך על שומר גם כשהגיע זמן הספירה כי המשנ"ב מדבר על קריאת השמש ולא הוי כשומר שמזכיר באופן פרטי.

סדר הספירה

ז. צריך לברך מעומד ככל ברכת המצוות והספירה ג"כ צרכה להיות בעמידה ויש לזה אסמכתא מהפסוק "החל חרמש בקמה" אל תקרי בקמה אלא בקומה (שעה"צ סק"ז) ומטעם זה אין להישען על דבר שאם ינטל אז הוא יפול. (תקפ"ה סק"ב) ואם ספר מיושב יצא יד"ח. (מ"ב סק"ו)

נוסח הספירה

ח. כתב השו"ע (ס"א) שהנוסח לומר יום אחד בעומר והמשנ"ב (סק"ח) כתב שברוב הפוסקים הנוסח הוא לעומר אמנם דבר זה הוא רק לכתחילה לבאר שסופר מיום שהקריבו קרבן העומר ואם לא הזכיר כלל העומר יצא.

ט. אומרים שבוע אחד ולא אחת וכן שני שבועות ולא שתי שבועות כי שבוע הוא לשון זכר, עד עשרה ימים אומרים ימים ומאז ואילך אומר יום, ודברים אלו לא לעיכובא רק צחות הלשון. (מ"ב סק"ט)

י. המנהג לומר אחר הספירה יהי רצון שיבנה בית המקדש וכו' שאז נקיים מצות הבאת העומר מדאו', ויש עוד טעם דיום ט"ז אסור באכילת חדש מתקנת ריב"ז וראוי להזכיר עבודת ביהמ"ק שיחזור הדבר ליושנה. (מ"ב סק"י ושעה"צ ס"ק ט"ו)

יא. יש הנוהגים לומר מזמור אלוקים יחננו וגו'. (שם)

יב. מי שבשעת הברכה היה בדעתו על יום אחר שאינו נכון וגם ספר יום אחר אם תיקן תכ"ד ליום הנכון יצא יד"ח ואפי' אמר היום ארבעה ימים ותכ"ד אמר חמשה אפי' ל"א היום אם היה תכ"ד יצא. (מ"ב ס"ק ל"ב)

יג. לכתחילה אין לברך אא"כ יודע איזה יום היום כי אסור להפסיק לכתחילה יותר מכדי דיבור אפי' בשתיקה בין הברכה למצוה. (מ"ב ס"ק כ"ט) וגם יש לחוש לדעת הט"ז שהברכה היא על היום ולא רק על מצוות הספירה ולדעתו חייב לדעת איזה יום בשעה שמברך. (שעה"צ ס"ק ט"ז)

יד. אם יש לו ס' באיזה עניין שצריך לספור בלי ברכה אם יכול ישמע הברכה מאחרים ויחשוב בדעתו לצאת בברכה אם הוא מחוייב. (שעה"צ סק"ה)

טו. בכל מקום שצריך לחזור ולספור בלי ברכה אם לא חזר וספר יכול להמשיך ולספור בברכה בשאר הלילות. (מ"ב ס"ק ל"ח)

דיני ספירת ימים ושבועות

טז. כתוב בתורה "תספרו חמישים יום" וכתוב "שבעה שבועות תספור לך" ולומדים מזה שיש מצוה לספור ימים ויש מצוה לספור שבועות.

יז. מי שספר רק ימים ולא הזכיר שבועות, יש בזה ב' דעות אם יצא או לא, וצריך לחזור ולספור בלי ברכה גם ימים וגם שבועות, ואם שכח ולא ספר עם שבועות יכול לספור בשאר הימים עם ברכה.

יח. אם הזכיר שבועות בלי ימים כגון שאמר היום שבוע א' בעומר ולא אמר ז' ימים לכו"ע לא יצא, ואם ביום השמיני אמר היום שבוע א' ויום א' יצא כיון שהזכיר כבר הימים הקודמים כשספר אותם ועכשיו סופר שבוע ויום א'. (שם מ"ב סק"ז שעה"צ ס"ק י"א חק יעקב סק"ח)

יט. אם טעה במספר הימים אך את השבועות אמר טוב או להיפך חוזר וסופר בלי ברכה ואם שכח לחזור ולספור יכול לספור בשאר הימים עם ברכה. ודווקא באופן שזה לא בסוף שבוע אבל בסוף שבוע גם הימים מעכבים וגם השבועות. (מ"ב ס"ק ל"ח)

כ. טעה בסוף שבוע בימים או בשבועות ולא חזר וספר אח"ז טוב מסתפק הביה"ל (ס"ח ד"ה יספור) האם בשאר הימים סופר בברכה, אבל אם אמר במקום ט"ו יום היום י"ד יום שהם שני שבועות הוה כאילו לא ספר. (מ"ב ס"ק י"ח)

זמן הספירה

כא. מדינא מעיקר הדין אפשר' להתחיל לספור בין השמשות כיון שמעיקר הדין ספירת העומר בזה"ז הוא מדרבנן וס' דרבנן לקולא אך המדקדקים ממתנינים לצאה"כ שיהיה ודאי לילה.

כב. ראוי להקדים ולספור מיד בתחילת הלילה כדי שיהיה תמימות (מ"ב סק"ב) אך אם לא ספר בתחילת הלילה יכול לספור בברכה כ"ז שעדיין לילה. (מ"ב סק"ד)

כג. אחר צאה"כ אפשר לספור גם אם לא התפלל מעריב ואפי' במוצאי שבת אפי' שעדיין לא הוציא שבת ואסור במלאכה מותר לספור כיון שהוי לילה. (מ"ב ס"ק י"ח)

לא לומר כמה ימים קודם שמברך

כד. מי ששאלו אותו בזמן שהגיע זמן הספירה כמה ימים היום ואפי' בין השמשות לא יענה היום כך וכך ימים כי למ"ד שמצוות אי"צ כוונה יצא ידי המצווה ולא יכול לברך עוד באותו יום.

כה. וזה דווקא לפני שנשלם השבוע הראשון כיון שאח"כ נוהגים לומר גם שבועות ובזה שלא הזכיר רואים שלא התכוון לצאת בזה יד"ח וכן אם ל"א היום אז יכול לספור עם ברכה באותו יום.

כו. ולכן אם צריך לענות מה מספר הימים שסופרים יאמר אתמול היה כך וכך או שיכוון שלא לצאת יד"ח. (ס"ד ומ"ב)

כז. ואם כשאמר את מספר ימים לעומר היה בין השמשות והוא מקפיד תמיד להתפלל בצאה"כ, י"א שנחשב כמתכוון להדיא לא לצאת יד"ח ויכול לספור עם ברכה ולדינא צ"ע. (ביה"ל ד"א שאם)

דילג יום אחד

כח. אם שכח לספור בלילה סופר ביום בלי ברכה, כיון שיש פוסקים שסוברים שאין דין ספירה אלא בלילה שיהיה תמימות, ולמחרת יכול לספור בברכה כיון שהיו ס"ס שמא ספירה יום היא ספירה טובה, ואת"ל שאינה ספירה שמא הל' כהפוסקים שכל יום מצוה בפנ"ע ואין הימים מעכבים זה את זה, וכן אם מסתפק אם ספר או לא יכול להמשיך לספור בברכה משום הס"ס. (ס"ז ומ"ב)

כט. מי שנזכר בבין השמשות של סוף היום שלא ספר באותו היום, ואז ספר אם ספר תוך י"ג דקות מהשקיעה יכול להמשיך ולספור בימים אח"ז בברכה ואם נזכר אח"כ אינו יכול להמשיך לספור עם ברכה כי חוששים לפוסקים שהכל מצוה א' וימים מעכבים זה את זה ונכון שיצא את הברכה מאחר. (מרן הגריש"א זצ"ל הובא בהל' חג בחג פ"ו הע' 14)

ל. באופן ששכח יום אחד ראוי שביום למחרת יאמר אתמול היה כך וכך והיום כך וכך. (ביה"ל ד"ה סופר)

נשים בספירת העומר

לא. אשה פטורה מלספור כיון שזה מצוה שהזמן גרמא, ודעת המג"א שנשים קיבלו עליהם ולכן חייבות לספור, והמשנ"ב מסיק ע"ז שכמדומה לא נהגו הנשים כלל במדינותינו לספור, וכתב שאם סופרות לא יברכו שבוודאי יחסירו יום א'.

לב. אשה המדקדקת במעשיה ואשת חבר יכולה לברך. (מרן הגריש"א זצ"ל הובא בהל' חג בחג פ"ב הע' 2 ובאורחות רבינו ח"ב עמ' צ"ד) [בבית מרן הקה"י נהגו הנשים לספור והוא היה מזכיר להם כל לילה ובבית מרן הגרשז"א זצ"ל נהגו שלא לספור] (הליכו"ש תפילה פט"ז אורחות הל' הע' 95)

לג. קטן שהגיע לחינוך יש לחנכו לספור בלילה כדין. (פשוט וכ"פ מרן הגר"ש וואזנר זצ"ל קובץ מבית לוי ח"ג עמ' ל"ו אות ר')

הלכות יום טוב

פרק א

איזה מלאכות מותרות ואיזה אסורות

א. כתב השו"ע (תצ"ה ב'): "קצירה טחינה בצירה סחיטה וצידה, אע"פ שהם מלאכת אוכל נפש, חכמים אסרום". ומובא במשנ"ב שנחלקו בזה הראשונים: י"א שאסור מה"ת, ולא התירה תורה אלא מה שדרך לעשות ליום זה, כגון מלישה ואפיה ואילך וכה"ג מלאכות שהם לצורך אכילה ביו"ט. וי"א שהתורה התירה את כל המלאכות, רק חכמים אסרו דברים שהם עבודה רבה שאדם רגיל לעשות הרבה בבת אחת, כגון קצירת כל השדה ודריכת ענבים וטחינה, שאם יעשה כן ויטרח ימנע משמחת יו"ט, ולכן אסרו לעשותן אף ע"י שינוי.

ב. השו"ע מתיר לעשות ביו"ט מלאכת אוכל נפש, כבישול ואפיה, אפילו שהיה יכול לעשותן מעיו"ט ולא יפוג טעמו עד יו"ט, אבל הרמ"א אסר לעשות ביו"ט דבר שאפשר לעשות בעיו"ט ולא יפוג טעמו, ומותר רק ע"י שינוי.

ג. וכתב המשנ"ב (סק"ח), שקומפוט ואטריות, שאם מכינים אותם מעיו"ט הם טובים יותר מהנעשים בו ביום, צריך לעשותם בעיו"ט, ורק אם לא היה שהות בעיו"ט, מותר לעשותם ביו"ט. ואם היתה שהות ובכל זאת רוצה לעשותם ביו"ט, מותר רק בשינוי, ולכתחילה אין להניח לעשות ביו"ט ע"י שינוי, די"א דלא מועיל גם ע"י שינוי. (ביה"ל ד"ה מיהו ומ"ב סק"י)

ד. מי שהיה אנוס בעיו"ט ולא יכל להכין, מותר להכין ביו"ט גם בלא שינוי. (מ"ב שם)

ה. מלאכת דש לא הותרה, ולכן אסור לסחוט לימונים וכדו', ומותר רק באופן שמותר בשבת כגון לתוך אוכל. (ש"ע ב')

ו. דברים שטובים יותר כשהם טריים, מותר לעשותם ביו"ט באופן הרגיל, כגון לשפוך מים חמים מכלי ראשון על שקית תה או על קפה, ואי"צ להחמיר לשפוך עליהם מכלי שני. (מרן הגריש"א זצ"ל)

ז. מותר להוציא שקית תה מהכוס למרות שנחשב בורר בכלי, כיון שאין הדרך לעשותו לימים רבים.

ח. לישה הותרה ביו"ט, ולכן מותר להכין דייסה ביו"ט אע"פ שהיא מתקשית ויש בזה לש. (תק"ו ומ"ב תצ"ה ס"ק י"ג ומרן הגריש"א זצ"ל) וכן מותר לערב מיונז ושמן בביצים מרוסקות, אע"פ שאסור לעשות זאת בשבת.

ט. מותר לקלף פירות וירקות אפילו ע"י כלי כגון במקלף, גם אם אינו עושה זאת סמוך לסעודה.

י. מותר לשטוף פירות וירקות מלוכלכים תחת הברז, גם באופן שאינם ראויים לאכילה לפני השטיפה.

יא. מותר לשפוך נוזל מקופסת שימורים, אע"פ שהיוצא הוא פסולת ונחשב שמוציא פסולת מאוכל, וכן מותר לסנן מי אטריות ע"י מסננת.

יב. מותר לרסק שום ובצל במגרדת ואי"צ לעשות בשינוי, כיון שמפיג הרבה את טעמו. (תק"ד שעה"צ ס"ק י"ח)

יג. מותר לחתוך ירקות דק דק, מהטעם הנזכר שמפיגים טעמם הרבה, ואי"צ לעשות דוקא סמוך לסעודה.

יד. אמנם דבר שהדרך להכינו לימים רבים, כגון טחינת חריין, יש לעשותו בשינוי כגון שיחזיק את הפומפיה עקום, או יטחן שלא על כלי אלא על ניילון וכדו'. (מ"ב תק"ד ס"ק י"ט)

טו. מותר לרסק בננה ואבוקדו, ותפו"א מבושלים. ומביא המשנ"ב (שם ס"ק י"א) שיש סוברים, שלפי המנהג, אין דכין את אלו אלא ע"י שינוי קצת, להיכר שיש דברים שאין דכין ביו"ט. אמנם לגבי שום, נוקט דאין המנהג להחמיר. אך בפירה מתפו"א וכדו', המנהג לעשות שינוי קצת.

טז. הבורר תערובת כגון אגוזים מקליפות בקערה, יש לעשות באופן שיהיה פחות טירחא. (תק"י ב') ואם היו מעורבים מעיו"ט עם הפסולת והיה יכול לברור מעיו"ט, עדיף לברור אוכל מפסולת שזה שינוי. (ביה"ל תק"י ד"ה אם רוצה) דתמיד הדרך להוציא את הפסולת.

יז. זבוב שנפל למים צריך להוציאו רק עם קצת מים.

יח. מותר להוציא עצמות מהדג, כיון שהדרך לעשות כן כשאוכל. (מרח"ק הגריש"א זצ"ל)

יט. אסור לכתוב אותיות עם קרם על עוגה, כמו שאסור בשבת, (ת"ק מ"ב ס"ק י"ז) וכן אסור לשבור עוגה כזאת, כיון שעיי"ז מוחק את האותיות. וכן מי שמקפיד כהחזו"א שלא לשבור גם כתב שוקע כגון ביסקויט אז גם ביו"ט יהיה אסור.

הדלקה ומיבוי ביו"ט

א. אסור להדליק אש מעצים ואבנים ועפר או להדליק גפרור, כיון שהוא מוליד אש, והטעם, דכיון שהיה יכול להשאיר אש דולקת מעיו"ט, לא הותרה הדלקתה ביו"ט, דלא עדיף ממכשירין שאפשר לעשותן מעיו"ט. (תק"ב מ"ב סק"א)

ב. המדליק גפרור מנר, יש להיזהר לתוחבו בתוך האש ממש, ולא להחזיקו מעל האש וכך נדלק מהאוויר החם שזה שנחשב להולדת אש. (מ"ב סק"ד)

ג. אם אין לו אש ואין לו אפשרות לקחת מיהודי אחר, מותר לומר לגוי שידליק לו אש, דהוי שבות דשבות לצורך מצוה (ביה"ל ד"ה אין) שהרי איסור הוצאת אש הוי דרבנן.

ד. שכח להדליק נר יארציט בעיו"ט, ידליק בחדר שאוכלים שם, דמוסיף אורה, ויותר טוב שידליק בביהכנ"ס, ובשעת הדחק מותר גם במקומות אחרים, כיון דנחשב לנר מצוה, שהוא לכבוד אבותיו. (תק"ד ה' ומ"ב וביה"ל)

ה. פסק השו"ע (תק"ד א') שאסור לכבות אש ביו"ט אפי' לצורך אוכל נפש, והטעם, שאין הכיבוי מסייע לאוכל נפש אלא רק מונע היזק, ואע"פ דהוי מכשירי אוכל נפש, הוא סובר דמכשירי אוכל נפש התיירו רק כשהם קרובים לאוכל נפש ולא בזה (מ"ב סק"ד). והרמ"א מתיר לצורך תיקון אוכל נפש, אמנם אם יכול להדליק אש אחרת יותר קטנה, זה עדיף מלכבות. (מ"ב סק"ו) ומרן הגריש"א זצ"ל פסק שבגז שלנו לא ברור שנחשב כיבוי, כיון שרק מחליש את מעבר הגז לאש, ולכן עדיף להקטין את הלהבה ולא להדליק חדש. (וכן באג"מ אר"ח קט"ו ח"ב סי' ק"ג מטעם אחר)

ו. כירי גז המצויים היום שיש להם שסתום בטיחות שעוצר את יציאת הגז כשנכבית האש, מותר להדליקו ביו"ט ללא שום פקפוק (מרן הגריש"א זצ"ל). אמנם אסור להשתמש במצית ההדלקה, שזה הוצאת אש חדשה, ואם בסיבוב כפתור הגז, המצית פועלת, יש לנתקו מהחשמל קודם יו"ט.

ז. אסור לכבות אש לצורך חיסכון בגז, או כדי שלא יתחמם הבית.

ח. אסור לסגור את ברז הבלון כדי שיפסיק הגז לזרום, דנחשב לכיבוי ולא רק גרם.

ט. יש מתירים להעמיד על האש סיר עם מים כדי שחלקו יהיה לצורך שתיה, וכשירתחו המים ישפכו החוצה ויכבו את האש, דנחשב גרם כיבוי (בשם מרן הגרש"א זצ"ל). אמנם שמעתי מתלמיד מרן הגרש"א זצ"ל שאמר שמאד לא נוחא ליה שישתמשו בהיתר זה, שמא יכבו בידיים ע"י העסק בזה. אמנם מרן הגריש"א זצ"ל אסר מדינא, כיון שכל ההיתר להרבות בשיעורים, זה רק לדבר הראוי ליו"ט, אך כאן שיש חלק מהמים שישפכו ולא יהיו ראויים לאכילה, אסור.

י. שעון גז שצריך למלאותו ביו"ט, אסור משום בונה. ושעון שמכינים אותו בעיו"ט ומכבה ביו"ט, מותר.

יא. וכן מותר להעמיד מאוורר מחובר לשעון מעיו"ט כדי שיתחיל לפעול בזמן מסויים ועי"ז האש תכבה, משום דגרם כיבוי ביו"ט מותר. (תק"ד ג' וס"ק כ"ה)

יב. מותר לסגור בלון גז ולפתוח את הבלון השני (באופן שלא תכבה האש), אך לחבר בלון חדש, מרן הגריש"א זצ"ל והשבט הלוי חששו לבונה, כיון שמחובר לבניין ונשאר בקביעות עד שיגמר. וע"י גוי מותר.

יג. אסור לחמם נר שעוה ע"מ להדביקו, גזרה שמא ימרח (דהיינו שישפשפנו להחליקו על פני שטח הכותל), דהוא תולדת ממחק.

יד. מותר לכבות שריפה ביו"ט ובשבת במקום פקו"נ, כגון בבית שיש בו בלוני גז. ובמקום שאין פקו"נ אסור לכבות כדי למנוע הפסד, אך אם ישרפו כלי אכילתו או האוכל עצמו או שלא יהיה לו מקום לאכול, מותר, דאז הכיבוי הוא צורך אוכל נפש.

פרק ב

מצות השמחה ביו"ט

א. בזמן ביהמ"ק קיימו מצות שמחה באכילת שלמי שמחה ובשתיית יין, והיום חובת השמחה היא ע"י שתיית יין. (ביה"ל תקכ"ט ד"ה כיצד) בפשיטות יש לשנות רביעית, ואם קשה לו, ישתה מלוא לוגמיו. (מרן הגריש"א זצ"ל במכתב בקובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' רע"ג)

ב. אין יוצאים יד"ח שמחה בשתיית מיץ ענבים, אא"כ מערב בו יין בכמות שירגישו את טעם היין, (שבו"י פסח פ"ד' בשם מרן הגריש"א זצ"ל) ויש סוברים שיוצאים גם במיץ ענבים.

ג. יש מצוה לאכול בשר, אך אין זה חיוב כיון דאין לנו שלמי שמחה (ביה"ל תקכ"ט כיצד), ולכן ראוי להקפיד לאכול ביו"ט בשר בהמה ולא עוף (מרן הגריש"א זצ"ל).

ד. גם נשים חייבות בשמחה (מ"ב שם ס"ק ט"ו), ומצוה על הבעל לקנות להם בגדים ותכשיטים כפי ממונו, ולקטנים נותן להם קליות ואגוזים.

ה. מרן הגריש"א זצ"ל פסק שאם קנה ספר לאשתו לחג, לא יצא ידי חובה, גם אם היא שמחה בזה. ולכאור' יש ראייה לזה מהביאור הלכה (שם ד"ה כפי) שאומר, שאם אין ידו משגת, יקנה להם לפחות מנעלים חדשים, משמע דוקא דבר שהוא מלבוש ולא דבר שגורם שמחה. ויש פוסקים שאומרים שיוצאים גם בשאר דברים שגורמים שמחה.

ו. גם אם עושים את כל ניהוגי השמחה, אין מקיימים את המצוה בשלמות אא"כ שמחים בפועל בחג, והשמחה היא לשמוח בהשי"ת כדכתיב "נגילה ונשמחה בך". (עמק ברכה שמחת יו"ט אות ב' עמ' ק"ח)

ז. פסק השו"ע (תקכ"ט ב') שחייב להאכיל לגר ליתום ולאלמנה עם שאר העניים, ומי שאינו דואג להם, עונשו חמור מאוד ח"ו. (משנ"ב ס"ק י"ז)

פרק ג הדלקת נרות

א. ביו"ט חייבים להדליק נר כמו בשבת, ומברכים "להדליק נר של יו"ט".

ב. כתב המשנ"ב, שא"צ לברך שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, ומיהו במקום שנהגו לברך אין למחות בידם, ומרן הגריש"א זצ"ל אמר שבזמנינו נהגו לברך ורק אם מקבלת את היו"ט יכולה לברך, אך לא אם מדליקה ומתנה שמקבלת את היו"ט לאחמ"כ (רס"ג ס"ק כ"ג).

ג. אשה שברכה שהחיינו בשעת הדלקת הנרות, לא תענה אמן על ברכת שהחיינו של קידוש, כיון דכבר ברכה יש בזה חשש הפסק, (דין זה נאמר רק בחג השבועות ובר"ה ולא בפסח וסוכות שיש עוד מצוות בקידוש חוץ מקדושת היום) (מרן הגריש"א זצ"ל) והאגרות משה (אור"ח ח"ד ק"א) כתב שיכולה לענות אמן (וכ"פ מרן הגרשז"א זצ"ל).

ד. איש המדליק נרות אינו מברך שהחיינו בשעת הדלקה, כיון שאינו מקבל יו"ט בהדלקתו, ועדיף שידליק סמוך לקידוש, וכשמזכיר שהחיינו בקידוש יוציא גם את ההדלקה (מט"א תקצ"ט ט').

ה. אשה שמדליקה נרות סמוך לסעודה, עדיף שלא תברך שהחיינו אלא תשמע בקידוש.

ו. אשה שברכה "להדליק נר של שבת" במקום "נר של יו"ט", צריכה לחזור ולברך.

ז. מרן הגריש"א זצ"ל והגרשז"א זצ"ל הורו שמותר להוציא דיסקיות של נרונים מכוסיות זכוכית כדי להכניס חדשים, כיון שאין לזה חשיבות, ונחשב כניקוי לכלוך בעלמא, וכן מותר להוציא שעוה שנשארה בכוסית לצורך ההדלקה (אורחות שבת ח"ב פי"ט הע' רפ"ו).

ח. מותר להכניס פתילה לפתיל צף ולא נחשב תיקון (פוסקי זמננו), אך כיון שיש מחמירים בזה, עדיף להכניס בעיו"ט. ולכו"ע אסור להפריד את דסקיות השעם אחת מהשניה (אם הן מחוברות) וכן להפריד את החלק הקטן שבו מכניסים את הפתילה, דנחשב לתיקון מנא.

ט. אסור לחתוך ולקצר את תחתית הנר כדי שיתאים לגודל הפמוט, מחשש מחתך.

י. נראה מסתימת הפוסקים, שביו"ט אין דין של שמא יכשל בעץ ואבן, כיון שיכול לקחת עמו נר, וכל דיני ההדלקה של תוספת אורה היא רק במקום האכילה, ולכן יש להדליק ולברך רק במקום האכילה. וגם בשבת שמברכים על הדלקה שלא יכשל בעץ ואבן, מ"מ אם יש כבר אור שלא נכשלים בעץ ואבן, אי אפשר לברך על תוספת אורה. ופסק שו"ע הגר"ז, שאפשר לאכול מזונות בבית לאחר הסעודה, ועי"ז נחשב הדלקה במקום סעודה ומברכים

גם על תוספת אורה. אך מרן הגריש"א זצ"ל אמר שלא מועיל. ובערב שבת אפשר להדליק את החשמל בשעת הדלקת הנרות, ומועיל כדי שיהיה הדלקה בשביל שלא יכשל בעץ ואבן.

יא. ולכן ביו"ט שחל בער"ש ואור החשמל דולק, מדליק או במקום האכילה ובזה יש תוספת אורה, או במקום שיש שם חושך, והדלקה היא, כדי שלא יכשל בעץ ואבן.

יב. כתב המשנ"ב (רס"ג סק"ד) שנר שבת הוא נר מצוה ואין להשתמש בו שימוש חול, ולכן אין להדליק גפרור מנר אחד ע"מ להדליק נר אחר, דחשיב ביזוי מצוה, אבל להדליק ישירות נר מנר מותר.

יג. אמנם לעניין נר של יו"ט, דעת מרן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל (שש"כ פמ"ד הע' ל"ה ב') שמוותר, כיון שנר יו"ט ניתן לכל צרכי יו"ט, ולכן מותר להדליק נר מנר גם ע"י גפרור, וגם להדליק בו את הגז לצורך יו"ט, וכן להדליק ממנו סיגריה.

פרק ד עוד מדיני יו"ט

סעודה

א. יש חיוב לבצוע על לחם משנה ביו"ט, כיון שלא ירד בו מן, ובעיו"ט ירד כפול. אך אין צורך לאכול ג' סעודות, כיון שלא נאמר בו ג'פ"ה היום" כמו בשבת (שו"ע שם ס"א). ומ"מ טוב לאכול פירות לשם סעודה שלישית, ואפשר להוסיף עוד תבשיל בסעודת הבוקר במקום סעודה שלישית.

הזכרת יעלה ויבוא בברהמ"ז

ב. אם איש שכח יעו"י בסעודת ליל יו"ט וביו"ט בבוקר, צריך לחזור ולברך, כיון שחייב לאכול סעודת יו"ט, כיון שיש ביו"ט דין של עונג, ולומדים זאת מהפסוק "עצרת תהיה לכם".

ג. הגרעק"א פוסק שנשים ששכחו יעו"י אינן צריכות לחזור ולברך, כיון שאין להן דין עונג יו"ט, דהוי מ"ע שהזמן גרמא, (שו"ת קמא סי' א', ובש"ע או"ח קפ"ח ס"ו). והאגרות משה (או"ח ח"ד סי' ק') פסק שאשה חייבת בקידוש ביו"ט, דהוי כמו בשבת, שהיקש "זכור ושמור" נאמר גם לעניין יו"ט, כמבואר ברמב"ם (שבת כ"ט י"ח) שגם ביו"ט צריך לקדש, דנחשב שבתות ה', ובכלל "זכור את יום השבת לקדשו", וממילא חייבות גם בסעודה, ולכן אם שכחה יעו"י צריכה לחזור ולברך (וכ"כ שו"ע הגר"ז רע"א ה' ועוד). ולכן אם שכחה יעו"י, עדיף לאכול עוד כזית פת ולברך עוד פעם, או לצאת מאחרים.

בגדים

ד. בגדי יו"ט צריכים להיות יותר חשובים משל שבת (שו"ע שם), והטעם, שביו"ט יש מצוה של ניהוגי שמחה, ומדין שמחה לובשים בגדים נאים יותר משבת, משא"כ בשבת יש רק דין "עונג" וגם מצות שמחת הלב, ואין ניהוגי שמחה.

השרוי בתענית לבשל לאחרים

ה. אדם המתענה ביו"ט, אסור לו לבשל לעצמו ביו"ט כיון דאינו לצורך יו"ט, וכיון שלא הותר לו לבשל, לא יבשל גם לאחרים (רמ"א תקכ"ז ב'). ובמ"ב מביא שיש חולקים, ואם א"א ע"י אחרים, מותר. ובבן איש חי מבואר לפ"ז (שנה א' פר' צו אות מ"א) שאדם שהוא בשרי, ועד צאת יו"ט יהיה בשרי, לא יבשל חלבי לאחרים.

רחיצה במים חמים ועישון

א. מבואר בגמ' שביו"ט הותרו רק מלאכות השוות לכל נפש, אך מלאכה כגון מוגמר שאינה שווה לכל נפש, אסור. ולכן אסור לחמם מים ביו"ט לצורך רחיצת כל גופו, דנחשב אינו שווה לכל נפש, אבל רחיצת פניו ידיו ורגליו מותר.

ב. ובמים שהוחמו מערב יו"ט, דעת השו"ע שמותר לרחוץ כל גופו, אך לא במרחץ, מפני גזירת הבלנים שזלזלו באיסורי שבת במרחץ (תק"א ב' ומ"ב ס"ק י"ב). ואם הוחמו ביו"ט אסור. והרמ"א אוסר לרחוץ כל גופו ביו"ט כמו בשבת, אך אבר אבר מותר.

ג. קטנים, שהדרך לרוחצם בכל יום, מותר לרוחצם ביו"ט במים שהוחמו בעיו"ט, דכיון שזה רביתיהו לא גזרו. אך אם אין הדרך לרוחצו כל יום, לא נחשב רביתיה ואסור (מ"ב שם ס"ק י"ב).

ד. תינוק שרגילים לרחוץ אותו בכל יום, מותר לרוחצו אפי' במים שהוחמו ביו"ט, באופן שיתן על האש מים לשתייה וירבה בשביל רחיצת הקטן, וכ"ש במים שהוחמו בעיו"ט, ואם אין רגילות לרוחצו כל יום, יש להחמיר מלרוחצו אפילו במים שהוחמו מעיו"ט, ובעת הצורך בוודאי יש להקל (מ"ב שם ס"ק י"ח).

ה. נחלקו הפוסקים האם מותר לעשן סיגריות ביו"ט, האם נחשב לדבר השווה לכל נפש כיון שמורגלים בזה הרבה אנשים או לא. ולדינא, הביאור הלכה (שם ס"ד ד"ה אין) מחמיר ביו"ט ראשון ומיקל ביו"ט שני. והמקילים ביו"ט ראשון אין למחות בידם. אמנם מרן הגריש"א זצ"ל פסק שכיון שהוברר בזמננו שזה מזיק לבריאות, אין להקל בזה.

הלכות חול המועד

פרק א

הקדמה להל' חול המועד

א. מבואר ברמב"ם (ר"פ א' מהל' יו"ט) וז"ל חולו של מועד אע"פ שלא נאמר בו שבתון הואיל ונקרא מקרא קודש והרי הוא זמן חגיגה במקדש, אסור בעשיית מלאכה כדי שלא יהיה כשאר ימי החול שאין בהם קדושה כלל.

ב. במשנה אבות (פ"ג משנה י"א) המבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב, ופרש"י חילל חולו של מועד בעשיית מלאכה, או שנוהג בהם מנהג חול באכילה ובשתיה, דהואיל ואינם חמורים כיו"ט אינו חושש לשומרם, כל אלה נפקי "מכי דבר ה' בזה" שנוהג בהם מנהג בדיון עכ"ל.

ג. המ"ב (סס"י תק"ל) מביא דברי כל בו וז"ל בחוה"מ יש איסור גדול בשחוק יותר ממלאכה, שכונת הי"ת בנתינת המועד היתה כדי להדבק ביראתו ואהבתו ולעסוק בתורתו התמימה עכ"ל.

ד. כתב הפלא יועץ וז"ל: יש דברים שנראים קלים ואדם דש אותם בעקביו עליהן אמרו שהעובר עליהן אין לו חלק לעוה"ב, ובפרט בענין חוה"מ רבים עברו, ומחמת שהותרו איזה מלאכות יותר מיו"ט נעשו כל המלאכות כהיתר ואין מבקש לידע מהו אסור ומהו מותר ועבירה גוררת עבירה, וה' הטוב יכפר בעדו, והאיש הירא לנפשו ידרוש מעל ספר או מפי סופרים איזה מלאכה אסורה ואיזה מותרת ולא יעבור, וידוע מאמרם ז"ל שלא ניתנו שבתות ויו"ט לישראל אלא לעסוק בתורה, וביותר ידחל וירא דחוה"מ שהם ימי הדין, שבפסח העולם נידון על התבואה ובחג על המים וגמר הדין בהושענא רבה והפנקס פתוח לדונו ע"פ מעשיו וראוי לאזור חיל ודי בזה למי שיש לו לב עכ"ל.

ה. לא נתבאר להדיא גדר מלאכה בחוה"מ מה היא האם כמלאכות שבת ויו"ט או לא, מדברי הביאור הלכה (תרל"ט ד"ה אינו מותר) נקט דאסור לחתוך בד לפי מדה כיון שיש בזה מלאכת מחתך, ומוכח דס"ל גדר מלאכה בחוה"מ כמו מלאכה בשבת אע"פ שאין שוים לגמרי מ"מ יסודם שוה. והחזו"א (או"ח קל"ה ד"ה רא"ש וכו') נוקט שנראה מדברי הרא"ש שאין דיני חוה"מ תלויים במה שנכלל בל"ט מלאכות אלא מלאכה שאינה מלאכת טורח ועמל לא נאסרה לצורך סחורה, ומוכיח מהמבואר בגמ' (מו"ק י:): שהשקיה אע"פ שהיא מה"ת מותרת באופנים מסוימים לצורך הרוחה אם יש בה מעט טרחא.

ו. בספר רוח חיים להגר"ח פלאג'י (תקמ"ב אות ב') כתב שאם אדם מוציא עבור חוה"מ בין שמוציא עבור כבוד היום ובין עבור שמירת היום ממלאכות, מקבל משמיא כפול ממה שהוציא, ומצינו בגמ' (מ"ק י:): דרבינא נזדמן לו למכור סחורה במחיר גבוה ולא רצה למכור במועד ואחר המועד זימן לו הי"ת קונה שקנה במחיר כפול, ואומר דד"ז מרומז בשם מועד דאות מ' גמטריה ארבעים ושלושת אותיות שאחריה ו' ע' ד' גמטריה שמונים דמה שמוציא למועד מקבל כפול ולמד זה מכתבי האר"י.

האם איסור מלאכת חוה"מ מה"ת

ז. מבואר בביה"ל (תק"ל) דנחלקו הראשונים אם מלאכה בחוה"מ אסורה מה"ת או מדרבנן. הרי"ף ודעימיה (השאלות האשכול הרי" גאות ורש"י, ורשב"ם ור"ץ ממיץ בשם רבותיו ושיבולי הלקט) אמרו שזה אסור מה"ת חוץ ממה שהתירו חז"ל. הרמב"ן ודעימיה (הרשב"א סוף פ"ק דע"ז והריטב"א כאן) כתבו דמה שאינו צורך המועד ואינו דבר האבד אסור מה"ת, וצורך המועד מותר גם מלאכת אומן ואם עם טרחא יתירא וכן דבר האבד, אע"פ שאינו צורך המועד מותר, אע"פ שיש בו טירחא יתרה, חז"ל אסרו קצת מלאכות אמנם עיקר חוה"מ ודאי מה"ת ולדינא הב"ח נוקט כן ומביאו המג"א, ומביאור הגר"א משמע ג"כ דפוסק כן.

ח. הב"י פוסק לדינא דמלאכת חוה"מ אסורה מה"ת, וכ"פ השאג"א, וי"א שזה מדרבנן נפק"מ לדינא אם מזדמן ספק בדבר מסויים אם יש להחמיר בו כספק דאו' לחומרא אמנם בהני שלדעת הרמב"ן וסייעתו הם מדרבנן יש להקל.

פרק ב

איסור מלאכה בחול המועד

תספורת

א. כתב השו"ע (תקל"א א') מצוה לגלח בערב יו"ט כדי שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול, ומותר לגלח בעיו"ט גם אחרי חצות מלבד ער"פ שזה כיו"ט מטעם שזה זמן שחיטת קרבן פסח.

ב. בחוה"מ אסור להסתפר ולהתגלח, ואע"פ שדברים שהם צורך גופו מותר בחוה"מ, שאני תספורת שחששו ואסרו מטעם שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול. (מ"ב סק"ג) ומה"ט אסור להסתפר גם ע"י גוי. (ביה"ל ד"ה אין) וגם אם גילח קודם החג דבזה אין טעם שלא יכנס כשהוא מנוול ג"כ אסור דהרואה שגילח במועד לא ידע שגילח בעיו"ט ויסבור שמותר לגלח במועד.

ג. לספר קטן אם יש לו צער מחמת ריבוי שעריו או כינים, מותר לספרו ואפי' בפהרסיא דהכל רואים שהוא קטן, ואע"פ שהיה יכול להסתפר קודם המועד אין קונסים הקטן משום אביו. (ש"ע שם ו' ומ"ב ושעה"צ) ומשמע דלכתחילה יש לספר הקטנים קודם יו"ט, אבל אם אין צער אסור.

ד. קטן הנראה כגדול מסתפק המג"א שמא אסור בפהרסיא.

ה. בשע"ת (סק"ז) כתב שמותר להשהות תספורת חלאקה של קטן לחוה"מ כדי להרבות שמחה במועד, ושמעתי דיש המפקפקים בזה, אמנם העידו בפני שבאו עם קטנים בחוה"מ לחלאקה קמיה רבינו בעל האבי עזרי זצ"ל וגזר שערות לילד חלאקה.

ו. מותר לגלח השפם אע"פ שאין מעכב האכילה, ואם יש פצע בראש ומצטער כל גופו עי"ז, וצריך לגלח עבור הרפואה מותר. (ש"ע שם ס"ח ומ"ב, וביה"ל)

גזיזת צפרנים

ז. דעת השו"ע (תקל"ב א') דמותר לגזוז צפרנים בין יד ובין רגל דלא גזרו בזה שיכנס כשהוא מנוול, והרמ"א מחמיר שנקט שיש גם בזה הטעם שלא יכנס כשהוא מנוול, ואם גזז ציפורניו מעיו"ט מותר לגזוז במועד, ואע"פ שבתספורת אסור מ"מ בזה שיש דעות המקילים לכתחילה לגזוז לא מחמירים בזה, ומשמע דוקא גזז מעיו"ט אבל אם היו קצוצים שלא היה מה לגזור לא.

ח. האיסור לגזוז ציפורניו הוא דוקא בכלי, אבל ביד או בפה מותר, ומבואר בגמ' דהגוזז צפרנים בפיו אין בזה משום מיאוס. (מ"ב סק"ג)

ט. מותר ליטול ציפורניים לצורך טבילת מצוה, ומותר גם ע"י כלי כמו בחול, (רמ"א שם) אם חל טבילה במוצאי יו"ט האחרון יש לגזוז במוצאי יו"ט ולא בעיו"ט. (הגרשז"א שש"כ פ' ס"ו הע' קל"ה)

י. צפרניים גדולות שעושות חציצה בנט"י אין לגזוז שהרי אפשר לנקותם. (שע"ת תס"ח, וכו"מ בפסקי הגרי"ש עמ' רפ"ג)

רפואה

יא. כתב השו"ע (שם ס"ב) כל רפואה מותר בחוה"מ.

יב. כתב האגרו"מ (או"ח ח"ג סי' ע"ח) הרוצה לעשות טיפול רפואי שאין דחוף כגון טיפולי שיניים וניתוח שאינו דחוף, אם יש עתה צער אפי' קטן מותר, אבל אם אין צער כלל וגם אין לחוש שיהיה קלקול יותר אסור, כיון שזה מלאכה גמורה, ואע"פ שהתירו רפואה מלאכה גמורה ג"כ כמבואר במ"ב (סק"ה) מ"מ זה דוקא בדבר הנצרך לעתה אבל כשאין צורך לזה עתה ואפשר

אחר המועד אסור, ודעת מרן הגריש"א זצ"ל דמותר טיפול שיניים אפי' אין כאבים דמ"מ זה רפואה אבל יישור שיניים ל"ח רפואה ואסור. (קונטרס הל' חוה"מ לרב ישראל זצ"ל סי"ג)

מיבוס

יג. כתב השו"ע (תקל"ד א') אין מכבסין במועד ומיירי לצורך המועד, ואעפ"כ אסרו מטעם שלא יכנס לרגל כשהוא מנוול.

יד. מותר לנקות לצורך המועד לכולך קטן בבגד גם ע"י מים ומברשת, דבזה ל"ש הגזירה. (מרן הגריש"א שם ס"ק ל"א)

טו. בגד שהתלכלך במועד ואם ישאר כך עד אחר המועד יתקלקל מותר לכבסו דנחשב דבר האבד, (שם ס"ק ל"ג) אבל נתלכלך קודם המועד אסור.

טז. כתב הרמ"א (שם) דבגדי קטנים ביותר אותם שמלפפים בהם ומשתינים ומוציאים רעי בהם מותר לכבס אפי' ד' וה' בפעם אחת כי צריך להרבה מהם כל רגע עכ"ל.

יז. גיל הקטנים אין תלוי בשנים רק כאלו שאין משגיחים על בגדיהם לשמור על נקיונם מותר.

יח. בגדי קטנים שנתלכלכו אם יש אחרים ראויים ללבוש אסור לכבס, ומ"מ אם המלוכלך יותר יפה מותר לכבסו כיון שחז"ל התירו לצורך קטנים אלו ורק כשיש לו בגד יפה כזה אסור. (מבקשי תורה חוה"מ עמ' תס"ה בשם האג"מ)

יט. כשמכבסים בגדי קטנים אסור להוסיף עליהם בגדי גדולים, גם אם זה לצורך המועד וגם אם עי"ז מתכבסים הבגדים עי"ז יותר טוב. (מרן הגריש"א זצ"ל שם סע' ל')

כ. גדול שנגמרו לו כל הבגדים ואין לו מה ללבוש אעפ"כ אין היתר לכבסו ומה שהתירו למי שאין לו אלא חלוק א', זה משום שאזורו מוכיח עליו שיש לו רק בגד א' אבל בזמנינו דאין ראיה זו אסור אפי' שמכבס בצינעה בביתו, דהוציאו היתר דכיבוס ותספורת מהיתר דצורך המועד ועתה נידון כדאו' לאיסור בחדרי חדרים. (שש"כ פס"ו הע' ר"מ בשם הגרשו"א זצ"ל)

כא. ולכן אם אין לו עוד בגדים יקנה חדשים. (מרן הגרשו"א זצ"ל)

טלטול בחוה"מ

כב. פוסקי זמנינו דנים האם יש איסור טלטול במועד כמו ביו"ט, אם מטלטל שלא לצורך ונפק"מ אם צריך להוציא מכיסיו דברים שאינם לצורך המועד.

כג. מדברי הביה"ל (תקל"ו א' ד"ה ומותא לרכוב) משמע דאסור אמנם בשו"ת שה"ל (ח"ו סס"י ס"ח) אומר מסתימת הפוסקים משמע שאין איסור, ובחזו"א (או"ח קל"ה ד"ה רא"ש) כתב דאין איסור, ובאורחות רבינו (ח"ב עמ' קכ"א) מובא שהחזו"א עצמו החמיר בזה.

כד. ומובא שביאר החזו"א שחז"ל החמירו בחוה"מ במלאכות חשובות והקלו בשאינם חשובות ואין אנו יודעים איזה חשובה ואיזה לא ויתכן דגם הוצאה מלאכה חשובה היא ונאסרה.

כה. במאירי (מ"ק י"ח: ד"ה אין כותבין ספרים) התיר הוצאה, וכ"מ בישועות יעקב (תר"ל סק"א) דאין איסור הוצאה בחוה"מ.

כו. מרן הגריש"א זצ"ל פסק שהמחמיר ע"ע שלא להוציא בחוה"מ שלא לצורך כלל במקום שבשבת יש בזה איסור תע"ב. (מבקשי תורה חוה"מ עמ' תע"א)

כז. יסוד המח' מה הם המלאכות האסורות במועד המשנ"ב כתב שזה לפי מלאכות שבת ובחזו"א חלק ע"ז ואומר שהתירו בחוה"מ מלאכה שאין בה שום עמל וטורח כגון השקיה שמותר בחוה"מ אפי' שזה מלאכה והאיסור הוא מלאכות חשובות ולא התפרש מה נקרא חשוב ולכן מס' צריך לחשוש למלאכות, ולכן אם סוברים שזה כעין מלאכות שבת אז גם הוצאה בכלל אך החזו"א אוחז שזה לא משום מלאכות שבת ולכן מותר ולעצמו החמיר כי אולי זה מלאכה חשובה.

דברים האסורים משום טירחא

כח. אסור להביא כלים לבית האומן אפי' שמותר לתקנם לצורך המועד, מ"מ הבאתם לבית האומן אסורה דנחשב טרחא. (תקל"ד, מ"ב ס"ק ט"ו)

כט. מותר לקחת דברים שהביאו לאומן לתקן קודם יו"ט, והאומן תיקנם אם הם צורך המועד מותר, אבל אם אינם צורך המועד אסור, בסיבת האיסור נאמרו ב' טעמים א' טרחא, ב' שיסברו שהאומן תיקן במועד, נפק"מ בין הטעמים אם האומן גר באותה חצר דאין טירחא אבל יש חשד שיאמרו שתקן במועד. (משנ"ב שם)

ל. חזינן מזה טעם טרחא אין זה כפשוטו טורח משא דמיירי גם בכרים וצלוחיות דאינם כבדים ומשמע דמחצר לחצר נחשב טרחא ונראה דטרחא היינו דבר שהוא זילותא דמועד דאין מכובד לזמן מועד שהוא מקראי קודש. (שו"ר בלבוש ס"א שאסור טרחא כדי שיחגוג וישמח ולא יזלזל במועד) ואם לוקח מאומן גוי שהוא באותה חצר דאין טרחא מ"מ אסור משום חשד שיאמרו שהוא צוה לאומן גוי לתקן במועד, חזינן בזה כמה חמור מלאכת חוה"מ שחששו חז"ל בזה אפי' על כה"ג.

לא. הצריך כלים לצורך מצוה מותר לקחת מאומן גוי, אע"פ שאינם צורך המועד. (מ"ב ס"ק ט"ז) ומשמע דמאומן ישראל אסור גם בזה דהחשד ישראל חמור יותר.

לב. אסור לעבור דירה אפי' מכעורה לנאה, ולא לפנות כלים אבל מדירה שאינה שלו לדירה שלו מותר, כיון שיש שמחה לאדם שיהיה גר בשלו למעשה יש מפוסקי זמנינו שהורו כיום העברת דירה יש בה זילותא בהפרסיא במועד ואין לעבור דירה שלו, אא"כ יש הפסד גדול אם נשאר בדירה השכורה ובזה יודיע לשכניו גם במקום שיוצא וגם במקום שמגיע שזה סיבת העברת דירתו.

לג. העובר דירה באותה חצר, דאין טירחא כ"כ מותר, (ש"ע א') רחוב ללא מוצא נחשב כמבוי שאין מפולש ומותר. (מ"ב סק"ו)

צחצוח נעליים

לד. מותר לצחצח נעליים באופן הרגיל.

מקח ומכר

לה. כתב השו"ע (תקל"ט א') כל סחורה אסורה אפי' כ"ש בין לקנות ובין למכור, ואפי' הלווה כסף ע"מ שיקבל יין או סחורה אחרת בפירעון חובו ואפי' באותה העיר אסור דמה שמקבל סחורה הוא עניין מקח וממכר, (סק"ב) ואפי' לא התנו שיתנו לו במועד אסור. (שם)

לו. הטעם דאסור מו"מ משום טורח. (משנ"ב סק"א)

לז. ולפמשנ"ת אם הזמין חפץ מסויים ושילם עליו קודם המועד כארזון וכדו' אין לקבלו במועד ואפי' אם החפץ כבר קנוי לו דאין כאן מו"מ, כתב ביה"ל (ד"ה בפירעון חובו) שאסור להסיע ממנו ממקום למקום, אך אם יהיה הפסד (אפי' מועט) אם לא יקבל עכשיו מותר, ומבואר בדבריו דאפי' חשש הפסד מותר.

לח. אם נזדמן לאדם רווח מרובה במועד ורוצה לעשות הפעולה להרויח ובגלל זה יוציא יותר לשמחת יו"ט, אם זה רק אם זה ממקח וממכר מותר אך עבודה של מלאכת אומן אסור, ומקח וממכר מותר רק בצינעה ובפרסיא אסור. (רמ"א א' ומ"ב)

לט. המצומצם במעות וא"א לו להוציא בריוח לשמחת יו"ט, מותר לו למכור סחורה, ואפי' אין בזה ריוח מרובה, ומותר גם בפרסיא כדי שיוכל להוציא בריוח לשמחת יו"ט. (שו"ע ס"ד שם, ושעה"צ ס"ק ו')

מ. מותר לפרוע חוב במועד, וגם מותר לתובעו בב"ד שיכפוהו להחזיר כיון שמחזיר כסף ולא הוי סחורה ל"ח כמו"מ ומותר, (שו"ע ס"ב ומ"ב) ומיירי בין בחוב מחמת הלואה ובין בחוב מחמת

שקנה סחורה כיון שזקף המכר במלוה נחשב כהלואה ומותר לגבות חובו ואפי' מצוי לו אחר המועד. (שו"ע ס"ג)

מא. מותר למכור סחורה שאם לא ימכרנה עכשיו יפסיד מהקרן, ואפי' אם הוי רק ס' הפסד מותר. (שו"ע ס"ד וביה"ל ד"ה יפסיד)

מב. מותר למכור סחורה כדי שלא יגיע לידי הפסד ממון או כדי לפרוע חובתיו שזמן החזרתם הוא במועד, אבל אם לא יפסיד מהקרן אסור מו"מ אפי' שנראה לו שיכול להרוויח הרבה כסף בזה דמניעת ריווח ל"ח הפסד. (מ"ב ס"ק ט"ו)

מג. דברים הנצרכים למועד ואינם מתקיימים להרבה זמן כגון ירקות ומוצרי חלב, מותר לקנות במועד, ומוכרים בחנות כדרכו בחול, דהכל יודעים שהוא לצורך המועד, ופותח החנות כדרכה בחול. (שו"ע ס"י)

מד. מוכרי פירות וכסות וכלים שמתקיימים, ויש חשד שקונה שלא לצורך הרגל אלא בשביל אחר המועד, אם החנות פתוחה לרה"ר יש לסגור דלת אחת ולנעול אחת, שיבינו שאין מוכרים כדרך אבל אם החנות במבוי שאין מפולש או בזוית שאינו ניכר, פותח כדרכו. (שו"ע י"א)

מה. המוכר בביתו דברים מסויימים מותר למכור ולקנות לצורך המועד אבל שלא לצורך המועד אסור וגם בצינעא. (מ"ב ס"ק ל"ו)

מו. הצריך לקנות לצורך המועד דבר המתקיים, באופן שמותר לו לקנות, והחנות פתוחה כרגיל ושלא כדין ל"צ מדיני מו"מ במועד לימנע מלקנות שם דהקונה עושה כדין. (פסקי הגרי"ש סע' פ"ו)

מז. אם מוכרים בחנות גם דברים המתקיימים וגם שאין מתקיימים וגם שאין מתקיימים כחנותו מכולת, ל"צ לעשות שינוי בפתיחת החנות ומותר לפתוח כרגיל. (שם סע' פ"ח)

מח. הקונה לצורך המועד ורוצה להוסיף ולקנות עוד דבר מסויים שאינו צורך המועד אם אין בזה תוספת טירחא מותר (שם סע' פ"ט)

מט. חנויות שמחליפות כסף, נחשב למסחר גמור. (שו"ע סי"ד, ומרן הגריש"א זצ"ל)

נ. כתב השו"ע (ס"ה) דבר שאינו מצוי תמיד אחר המועד כגון שהגיעו לכאן ספינות או שיירות שמוכרים דברים בזול, או קונים ביוקר מהרגיל ולא יהיו כאן לאחר המועד, אם אין טירחא גדולה לקנות ולמכור אצלם מותר, ואם יש טירחא גדולה, אם הוא איש שעסקו ומחייתו במסחר ירידים, נחשב כדבר האבד ומותר. (ביה"ל ד"ה ואפי') אבל אם אין עסקו ומחייתו בזה אסור כיון שיש טירחא גדולה.

נא. בדברים אלו אין למהר להקל דמבואר בגמ' (מ"ק י:) דהיה לרבינא סחורה שנזדמן לו למוכרה ביוקר שהיה מקבל עליה שש אלפי דינרים, ולא רצה לעסוק בזה בחוה"מ ואחר המועד מכר בי"ב אלפי דינרים.

מלאכת דבר האבד

נב. דבר האבד הותר בחול המועד, אך יש בזה כמה פרטים ואופנים שיש לנהוג בהם.

נג. אסור לכוין מלאכתו למועד ואפי' זה רק טרחא, ואם כיון אסור לעשות אע"פ שיתקלקל או יאבד. (תקל"ח ב', משנ"ב ס"ק י"א, שעה"צ סק"ה) אך אם שכח לתקן בעיו"ט מותר לתקן במועד. (תק"מ ד' ומ"ב וביה"ל)

נד. גדר דבר האבד, אם ב"א מחשיבים את זה להפסד וטורחים משום זה, (רמב"ן סוף הל' יו"ט וחוה"מ) ולכן מותר לכבות מוצרי חשמל מיותרים אע"פ שהכיבוי אינו מונע הפסד ממשי, אבל כיון שאם יהיה דלוק כל המועד יהיה הפסד, וגם דרך בנ"א לחשוש לזה, וגם אין בזה שום טירחא, דמצינו דמותר להשקות צמחים כדי שיגדלו יותר כשאין בזה טירחא כלל.

נה. דבר האבד נחשב רק אם עיקר הדבר אבד, אבל אם זה רק מעט קלקול אסור אבל אם עיקר הדבר ירס כגון נעליים קרועות שאם לא יתקנם יקרעו יותר, תלוי אם מתקלקלים לגמרי עי"ז הוה דבר האבד, אבל אם אין מתקלקלים לגמרי רק נקרעים יותר ל"ח דבר האבד. וגם אם יכולים להיקרע לגמרי אם יש לו נעליים אחרות אסור לתקנם. (תקמ"א ד' ומ"ב)

נו. מנעול דלת של כניסת הבית שהתקלקל, ויש חשש שאם לא ינעלו יבואו גנבים מותר לתקן אפי' מעשה אומן. (תקמ"ב א', מ"ב סק"ה) ומותר גם לשלם לאומן עי"ז אע"פ שבכמה דברים אסור לעשות בחוה"מ בשכר. (רמ"א שם) אמנם אם אפשר להשיג אומן גוי לא יעשה עי"י ישראל. (מ"ב שם סק"ה) והטעם מסתמא כיון שאינו ודאי אבד

נז. כשעושה מלאכת דבר האבד ל"צ לעשות בשינוי אע"פ שבכמה דברים צריך. (תקמ"א מ"ב סק"י) אך ימנעט בטירחא כמה שאפשר. (תקל"ז א' ורמ"א)

נח. דלת שהתקלקלה באופן שקשה לפותחה ולסוגרה, אסור לתקנה דל"ח דבר האבד. (פסקי הגרי"ש כ"ה)

נט. גשמים דולפים לתוך הבית מותר לתקן מעשה אומן דחשיב דבר האבד משום שאין אדם גר בדירה סרוחה. אבל אם רק הוי חשש שיכנסו מים מותר לתקן בשינוי.

ס. דבר שיש ספק שאם לא יתקנו אותו עכשיו הוא ירס, ונמצא שיש ספק אם הוה דבר האבד, לכאן' תלוי אם מלאכת חוה"מ מה"ת צריך להחמיר בספק, ואם מדרבנן ל"צ להחמיר, אבל בביה"ל (ס"א ד"ה דבר) מוכיח ופוסק דאם החשש שיהיה דבר האבד הוא מצוי אם לא יעשה

מותר אפי' אם מלאכת חוה"מ מה"ת ואם אין מצוי אסור גם לסוברים דמלאכת חוה"מ מדרבנן. ומביא רמב"ן שאומר שבס' יש לעשות בצנעא. וצ"ב מ"ט, החזו"א (קל"ד ס"ק י"ד) מבאר שכשיש ס' אם יאבד ה"ז כאבוד ודאי דשקדו חכמים לחוס על ממון ישראל ומצינו שיש מצות השבת אבידה אם מונח במקום שיש ס' אם יאבד, אך עדיין צ"ב מ"ט לא נימא ס' דאו' לחומרא למ"ד מלאכת חוה"מ מה"ת.

סא. ונראה דמבואר היטב ע"פ מש"כ הריטב"א שהובא לעיל שהטעם שאסור מלאכה בחוה"מ כדי שלא יטרח וימעט עי"ז משמחת יו"ט, ובדבר האבד חששו שיהיה לו צער מאבדתו וימנע משמחת יו"ט, ולכא' א"ש דבדבר המצוי גורם דאגה לאדם שיפסיד ולכן התירו, אבל בדבר שאין מצוי אין גורם דאגה ולכן לא התירו.

סב. הרמב"ן (פסקים עמ"ס מו"ק ד"ה בדבר האבד יפה) מביא ראב"ד שהפסד בדבר האבד נחשב לפי הטורח דבטורח מועט מותר גם במקום הפסד מועט, וטורח מרובה הותר רק אם הפסד מרובה.

סג. מותר לכתוב ד"ת ששומע, וכן מותר לכתחילה לשמוע ד"ת ע"מ לכתוב וכן אם מתחדשים לו חידו"ת מותר לכותבם ואפי' יודע שיזכור אותם אחר המועד אך כיון שיצטרך עוד פעם להיכנס לעניין נמצא מאבד מזמנו דכל הזמן יש חיוב ללמוד. (תקמ"ה ט' ומ"ב) ול"צ לכתוב ראשי פרקים אלא יכול לכתוב כרגיל.

אמירה לגוי

סד. כתב השו"ע (תקמ"ג א') דכל דבר שאסור לעשות במועד אסור לומר לגוי לעשותו, והטעם כתב המשנ"ב שחז"ל עשו מועד כשבת ויו"ט.

סה. גם דבר שאינו מלאכה גמורה רק נראה כעושה מלאכה כגון להכניס בהמות לשדה ע"מ לזבלו, אסור לומר לגוי. (ת' סי"ד)

סו. ובדבר האסור משום טרחה, כגון לקנות סחורה ולמוכרה, אסור לומר לגוי שיקנה עבורו. (ביה"ל תקל"ט א' ד"ה בין לקנות)

סז. דבר שמעיקר הדין מותר אמנם נהגו שלא כגון כיבוס בגדי פשתן, כתב המשנ"ב (תקל"ד י"ד) שמותר לתת לגוי לעשותו.

סה. וכן במקום ספק דבר האבד באופן שאין מצוי ההפסד ואסור ע"י ישראל מ"מ התירו ע"י גוי. (מ"ב תקל"ג סק"א)

פרק ג כבוד ועונג ומצות שמחה

מקרא קודש

א. בחוה"מ נאמר מקרא קודש, ולכן צריך לכבדו באכילה ושתייה יותר מחול, אבל ל"צ כמו ביו"ט, דיו"ט נחשב יותר מקרא קודש מחוה"מ. (מ"ב סק"א, שעה"צ תק"ל סק"ד) ובמועדים וזמנים כתב (ח"א סי' ל') שיש מצות עונג בחוה"מ.

ב. במשנה (אבות ג' י"א) כתוב המבזה את המועדות אין לו חלק לעוה"ב, ופרש"י והרע"ב שזה הנוהג בהם מנהג חול, במלאכה או באכילה ושתייה.

ג. אין חיוב לאכול פת בחוה"מ, אך יש מצוה לקבוע סעודה על פת פ"א ביום ופ"א בלילה, (מ"ב שם סק"א) והטעם דמצוה לכבדו באכילה ושתייה, ועיקר האכילה הוא לחם, ומצוה להשוות חוה"מ ליו"ט בזה. (שעה"צ סק"ו)

ד. גם חייבים לכבד המועד בכסות נקיה שלא ילבש בגדי חול אלא יותר טובים, אמנם ל"צ ללבוש בגדי יו"ט וגם לא בגדי שבת, אמנם בגדי המועד יהיו יותר יפים מחול, ומוכח מהמשנ"ב דאם לובש בגדי שבת או יו"ט ול"ח שממעט עי"ז כבוד שבת.

שמחה במועד

ה. מבואר במשנ"ב (שם) שם דמצות ושמחת בחגך קאי גם על חוה"מ, ולכן יש חיוב לשתות יין כל יום מימי חוה"מ. (ביה"ל תקכ"ט ד"ה כיצד משמחין)

ו. שיעור שתיית יין לכתחילה רביעית. (מזן הגריש"א זצ"ל מכתב קובץ מבקשי תורה ח"ב עמ' רע"ג) אמנם ראיתי בשמו דאם קשה לו יכול לשתות מלא לוגמיו.

ז. לא מקיימים את המצוה ע"י שתיית מיץ ענבים, דאינו משמח. (הגר"מ פיינשטיין, והגריש"א, שבות יצחק פסח פ"י אות ד')

ח. יין המעורב עם מיץ ענבים שניכר טעם היין מקיימים בזה מצות שמחה. (שם)

ט. אין חיוב לאכול בשר רק בזמן שיש שלמי שמחה, אך יש מצוה באכילת בשר. (ביה"ל שם) ולכן לכתחילה יש לאכול בשר ולא עוף. (דרכ"ט פ"ט ס"ק י"ט, והגריש"א) אך אם קשה לו יכול לאכול עוף דגם בזה יש קצת שמחה. (יד אפרים גלין שו"ע יו"ד סי' א' ס"א, שו"ת שה"ל ח"ג סי' י"ח אות ב')

י. כתב הטור (תקכ"ט ג') וז"ל מדת חסידים אשר השם לנגדם תמיד ובכל דרכיהם ידעוהו, בעת שמחתם אז יותר ויותר מברכים ומשבחים להקב"ה אשר שמחם, ויאמר אדם בלבו בעת

שמחתו והנאתו אם כך היא שמחת עוה"ז אשר היא הבל, כי יש אחריה ותוגה וצער, א"כ מה תהיה שמחת לעוה"ב התמידית שאין אחריה תוגה, ויתפלל להקב"ה שיטה לבו לעבדו ולעשות רצונו בלב שלם ושישמחנו בשמחת העולם ויזכנו לחיי העוה"ב לאור באור פני מלך חיים. עכ"ל.

יא. בשאגת אריה (ס"ט) כתב שיש חיוב לעסוק בתורה ביו"ט מטעם שמחה דפיקודי ה' ישרים משמחי לב, וחיוב זה יותר מבשר ויין, כיון דבשר ויין שמחתו זמן מועט, ואילו ת"ת משמחו חצי יום, דחצי לה' היינו ת"ת הגורם שמחה, וחציו לכם לשאר שמחה.

יב. כתב השו"ע שגם נשים חייבות בשמחה, (תקכ"ט ב') ויש לקנות להם בגדים ותכשיטים כפי ממונו, ובביאור הלכה (ד"ה כפי) כתב דאם אין ידו משגת יקנה להם לכל הפחות מנעלים חדשים, ומשמע דוקא בזה יוצא שזה כעין לבוש אבל לא בשאר דברים. (מרן הגריש"א זצ"ל)

יג. בשו"ת שה"ל (ח"י סי' פ' אות ג') כתב שאם יש לאשה בגדים די הצורך ותכשיטים אין חיוב לקנות אלא משמחה בדברים אחרים, וכתב עוד (סי' קכ"ד) שצריך דברים הבאים מחמת שמחת היום כגון פרחים ומיני מתיקה וכה"ג או טיול לשמחת היום שגורם הרחבת הדעת אבל נתינת ספר שגורם חדוה או מכשיר חשמלי שלא קשור לשמחת היום אין יוצאים בו יד"ח.

יד. בהליכות שלמה (ח"ב עמ' ר"י) כתוב דהגרשז"א זצ"ל פעמים קנה כלי בישול חדש לכבוד החג, וכן השיב לשואל דאם יודע באשתו שיגרם לה שמחה ע"י כלי מסויים מקיים המצוה ואפי' א"א להשתמש בו ביו"ט כיון דלמעשה גורם שמחה.

טו. יש חיוב שמחה גם על קטנים, וצריך לתת להם קליות ואגוזים, היינו מיני ממתקים שמשמחים אותם. (שו"ע תקכ"ט ב') ביש"ש (ביצה פ"ב סי' ה') כתב שחיוב שמחה של קטנים הוא משהגיעו לגיל חינוך, ויש שפירשו דכל שמבין שהיום יום אחר נחשב הגיע לחינוך בזה.

טז. מצות שמחה דיו"ט ומועד מוכח בפוסקים להדיא דיש בזה ב' עניינים, א' ניהוג שמחה ע"י הני דלעיל. ב' להיות שמח. וכ' בהליכת שלמה (ח"א פט"ז סק"ז) שלא רשאי להיות בעצבות אפי' רגע אחד, ומה"ט מביאים דאומר רבינו ר"א דמצות שמחת יו"ט היא מצוה שקשה לקיימה. וכתב היראים (תכ"ז) ובשאג"א (סס"י ס"ה) ובברכי"וסף (תקכ"ט אות ב') שכל דבר שמוצא בליבו שמחה וקורת רוח באכילה ושתיה ובכל דבר ששמחה היא לו מצוה לעשותו.

יז. אין לחוש להוצאות שמחת חוה"מ דכתב במשנ"ב (תי"ט סק"א) שהוצאות חוה"מ חוזר לאדם כמו הוצאות שבת ויו"ט.

יח. חייבים לדאוג להאכיל גר ויתום ואלמנה ושאר עניים. (שו"ע תקכ"ט ב') ומי שנועל דלתי חצרו ואוכל ושותה הוא ובניו ואשתו ולא מאכיל עניים ומרי נפש, אין זו שמחת מצוה אלא שמחת כריסו, וגם בזוהר הפליג מאוד בעונש של מי שאינו נותן לעני מסעודתו, וכיון שיש כאלו המתביישים לבקש נהגו קודם יו"ט שהולכים לבתי עשירים לקבץ מהם כסף לאלו, ואשרי השמים עין ע"ז שמזכים לעצמם ומזכים לכל אנשי העיר.